

अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त प्रणाली सम्बन्धी निर्देशिका, २०७८

प्रस्तावना:

सरकारी भवन तथा त्यस्ता भवनहरूबाट उपलब्ध सेवा तथा सार्वजनिक प्रयोजनका लागि खुल्ला गरिएका नीजि भवन तथा उपलब्ध सेवा, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा काम गर्ने तथा सेवा दिने संस्था तथा उपलब्ध सेवा, बैंकिङ, वित्तिय तथा विमा क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाले प्रदान गर्ने सेवा, धार्मिक तथा संस्कृतिक स्थल तथा भवन, कार्यस्थल, सार्वजनिक सडक, सडक पेटी, यात्रु प्रतिक्षालय, पार्किङ स्थल, मनोरञ्जन स्थल, खेल मैदान, सभा सम्मेलन केन्द्र, सिनेमा हल जस्ता सार्वजनिक स्थल, व्यावसायिक भवन, आवासिय भवन, होटल तथा रेष्टरेण्ट, एटिएम सेवा, संचार सेवा लगायतका सर्वसाधारणका लागि खुल्ला गरिएका कुनै पनि प्रकारका सेवा दिने संघ संस्थाका भौतिक संरचना, भौतिक सेवा सुविधाहरू, अभौतिक सेवा सुविधाहरू लगायत सार्वजनिक यतायात र सूचना तथा संचार प्रणाली (टेलिफोन, इन्टरनेटमा आधारित सूचना प्रवाह, मोबाइल, टेलिभिजन, रेडियो) लाई सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि समान र सहज पहुँच हुनेगरी निर्माण, पुनर्निर्माण, सुधार, समायोजन गर्नको लागि विश्वव्यापी प्रचलन, अभ्यास तथा स्वीकार्य सिद्धान्त तथा मापदण्ड अनुसार राष्ट्रिय स्तरमा निश्चित नियम र मापदण्डहरू सुनिश्चित गरि अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई हुने अवरोध हटाई पहुँच वृद्धि गर्ने निर्माण गरिने सेवा सुविधामा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक मापदण्ड तोकी अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई संवत २०६६ साल पौष १२ गते नेपालले अनुमोदन गरेको अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी महासन्धि, नेपालको संविधान (२०७२) अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४ र राज्यका अन्य प्रचलित कानूनद्वारा प्रदत्त नागरिक, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकार लगायतका अधिकार र सुविधा उपयोग गर्न सक्षम बनाई निजहरूलाई विकास प्रक्रियामा पूर्ण र प्रभावकारी रूपमा सहभागी बनाउन वाञ्छनीय भएकोले नेपाल सरकारले "अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त प्रणाली सम्बन्धी निर्देशिका, २०७८" जारी गरेको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस निर्देशिकाको नाम "अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त प्रणाली सम्बन्धी निर्देशिका, २०७८" रहेको छ ।

(२) यो निर्देशिका तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ । ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा:-

- (क) "अपाङ्गता भएका व्यक्ति" भन्नाले शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक वा ईन्ड्रीय सम्बन्धी दीर्घकालीन अशक्तता, कार्यगत सीमितता (फड्सनल इम्पेरिमेन्ट) वा विद्यमान अवरोधको कारण अन्य व्यक्ति सरह समान आधारमा पूर्ण र प्रभावकारी ढङ्गले समाजिक जीवनमा सहभागी हुन बाधा भएका व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।
- (ख) "आन्तरिक सेवा तथा सुविधा" भन्नाले कुनै पनि सार्वजनिक वा निजी भवन भित्रका ढोका, भर्याङ्ग, प्यासेज, शौचालय, स्नानकक्ष, टेवल, दराज, खाट वा पलङ्ग, झ्याल, डेस्क, वेन्च जस्ता वस्तु तथा सेवाहरू, उक्त भवन अन्तरगत उपलब्ध गराइने सूचना तथा संचार सेवाहरू सम्झनु पर्छ ।
- (ग) "कर्व र्याम्प" भन्नाले सामान्य रूपमा होचो र अग्लो दुई सतहको वीचमा हीलचियर जान सक्ने गरि बनाइएको भिरालो वाटो सम्झनु पर्छ ।
- (घ) "पहुँचयुक्त प्रणाली" भन्नाले पहुँचयुक्त संरचना, पहुँचयुक्त सेवा र पहुँचयुक्त सूचना तथा संचार प्रविधि सेवालाई सम्झनु पर्दछ । सो शब्दले पहुँचयुक्त बनाउन अवलम्बन गरिने सबै प्रकृया वा कार्यलाई जनाउँदछ ।
- (ङ) "वाह्य सेवा तथा सुविधा" भन्नाले व्यक्ति कुनै पनि भवन वा आवास भन्दा वाहिर रहेको अवस्थामा उपयोग गर्नु पर्ने सडक, यातायात, सडक पेटी, मनोरञ्जन पार्क, खेल मैदान, सवारी पार्किङ स्थल, यात्रु प्रतिक्षालय, बसपार्क, सार्वजनिक शौचालय, एटीएम सेवा, सार्वजनिक धारा, सार्वजनिक टेलिफोन सेवा, ट्राफिक वर्ती, आकाशे पुल लगायतका सबै प्रकारका सार्वजनिक सेवा जस्ता सेवा र सुविधा सम्झनु पर्छ ।
- (च) "सार्वजनिक भौतिक संरचना" भन्नाले सर्वसाधारण सबैको उपभोग तथा उपयोगका लागि निर्माण वा खुला गरिएका सबै किसिमका सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी भौतिक संरचना सम्झनु पर्छ ।

- (छ) “सार्वजनिक भवन” भन्नाले सर्वसाधारण सबैको उपयोगको लागि वा सबै मानिसहरूलाई उपभोग्य वस्तु, सेवा, सुविधा, सहुलियत, अवसर आदि प्रदान गर्न निर्माण गरिएका वा प्रयोग गरिएका कुनै पनि सरकारी, गैर सरकारी वा निजी भवन सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “सार्वजनिक स्थान” भन्नाले सार्वजनिक सडक, पेटी, गल्ली, नदी, पुल, बाटो वा सर्वसाधारण जनता आउने, जाने, बस्ने ठाउँ सम्झनु पर्छ र सो शब्दले यात्रीहरू चढन, उत्रन वा सवारी राख्न निर्धारित ठाउँलाई समेत जनाउँछ ।
- (झ) “स्लोप र्याम्प” भन्नाले कुनै भवनमा हीलचियर प्रवेशको लागि बनाइने भिरालो बाटो सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) “संचार” भन्नाले तथ्याङ्क, अक्षरमा लिपिबद्ध गरिएको विवरण, छवि, ध्वनि, संकेत चिन्ह कम्प्युटर कार्यक्रम, सफ्टवेयर र कम्प्युटर तथ्याङ्क आधार सम्झनुपर्छ ।
- (ट) “सूचना प्रणाली” भन्नाले सूचना सृजना गर्ने उत्पादन गर्ने सम्प्रेषण गर्ने प्राप्त गर्ने जम्मा गर्ने प्रदर्शन गर्ने वा अन्य किसिमबाट प्रशोधन गर्ने प्रणाली सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “युनिभर्सल डिजाइन” भन्नाले

परिच्छेद-२

सार्वजनिक भवन, स्थल र सडक सँग सम्बन्धित

३. **सार्वजनिक भवन पहुँचयुक्त बनाउने**: संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, नीजि क्षेत्र, गैरसरकारी निकाय, अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरू वा व्यक्ति विशेष वा समुहले सर्वसाधारण वा समुदायमा रहेका मानिसहरूलाई विभिन्न वस्तु, सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि निर्माण गरी खुला गरिएका सार्वजनिक भवन वा खुल्ला स्थान निर्माण गर्दा वा गराउँदा सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, महिलाका लागि पहुँचयुक्त बनाउन देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ । सार्वजनिक भवन पहुँचयुक्त बनाउदा **अनुसूचि १ बमोजिमको मापदण्ड** र नक्सा अनुसार बनाउनु पर्दछ ।

- (क) सार्वजनिक प्रयोजनका लागि खुल्ला गरिएका कुनै पनि भवनका परिसरमा प्रवेश गर्ने प्रवेश द्वार, भवनको बाहिरी भागमा उपलब्ध खुल्ला स्थान, पार्किङ स्थल, भवनको मुख्य प्रवेश द्वार, प्रतिक्षालय, शौचालयको ढोका र यस अन्तर्गतका सबै सुविधाहरू, आराम कक्षहरू, हिँडुल गर्ने लवि वा प्यासेज, लिफ्ट, भर्याड, भवनको प्रत्येक कार्यकक्ष वा कोठामा प्रवेश गर्ने ढोका, सेवा दिने काउन्टर, सोधपुछ गर्ने ठाउँ, रिसेप्सन, बैठक कक्ष, सभा हल, आकस्मिक अवस्थामा बाहिर निस्क्ने बाटो, तालिम कक्ष, डाइनिङ हल, क्यान्टिन लगायत सबै भौतिक सेवा सुविधाहरू हीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, होचापुड्का,

- दृष्टिविहिन, बहिरा, बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम, बहु अपाङ्गता, श्रवणदृष्टिवहीन लगायत सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिले स्वतन्त्र रूपमा विना कुनै अवरोध प्रयोग गर्न मिल्ने र चाहेको सेवा लिनको लागि पहुँचयुक्त हुनेगरी निर्माण गर्नुपर्नेछ । ।
- (ख) दुई वा दुईभन्दा बढी तला भएको कुनै पनि सार्वजनिक प्रयोजनका लागि खुल्ला गरिएको भवनमा ऐउटा तलाबाट अर्को तलामा जानको लागि पहुँचयुक्त लिफ्ट अनिवार्य राख्नु पर्नेछ ।
- (ग) सार्वजनिक भवनहरू एकभन्दा बढी तला भएका भएमा सबै तलामा उपलब्ध सबै सुविधा पहुँचयुक्त बनाउनुपर्नेछ । सेवासुविधा पूर्णरूपमा पहुँचयुक्त बनाउन समय लाग्ने भएमा कम्तिमा भवनको भूझ्तला र यस अन्तर्गतिका सेवा सुविधालाई पहुँचयुक्त बनाउनुपर्नेछ र हरेक तलामा सेवा लिन पुग्ने सक्ने पहुँचयुक्त वातावरण सुनिश्चित नभइन्जेल सम्म उक्त संरचनाबाट पाउने सेवा प्राप्त गर्न अस्थायी वैकल्पिक व्यवस्था गर्नुपर्नेछ र अपाङ्गता भएका व्यक्ति सेवा सुविधाबाट बच्नित भएका छैनन् भन्ने सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ ।
- (घ) नीजि आवास कंपनीहरूले निर्माण गर्ने आवासीय भवनहरू, हाउजिङ र अपार्टमेन्टहरू निर्माण गर्दा न्युनतम पनि मुख्य प्रवेश द्वार, ढोकाहरू, लवि, प्यासेज, भान्सा, बेडरूम, शौचालय, भर्डि, लिफ्ट हीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता, सुनाइ सम्बन्धी अपाङ्गता, होचापुड्का लगायत सबैका लागि पहुँचयुक्त र अवरोधमुक्त हुनेगरी निर्माण गर्नुपर्नेछ र यसको लागि सम्बन्धित कंपनी, ठेकेदार, इन्जिनियर र आर्किटेक्टसले यस निर्देशिकाले तोकेका न्युनतम मापदण्डहरू लागु गर्नुपर्नेछ ।
- (ङ) अपाङ्गता भएका व्यक्ति स्वयमले आफ्नो लागि वा परिवारमा भएका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सहज हुनेगरी नीजी आवास निर्माण गर्दा यस निर्देशिकामा भएका न्युनतम मापदण्डहरू लागू गर्नुपर्नेछ ।
- (च) सबै तहका सरकार अन्तर्गत बन्ने वा नीजि क्षेत्र, गैर सरकारी निकाय, कुनै समुह, संस्था वा कुनै पनि व्यक्ति विशेष जसले बनाएको वा बनाउने भएतापनि सार्वजनिक प्रयोजनको लागि बनाइने शौचालय वा सार्वजनिक प्रयोगका लागि खुल्ला गरिएका भवन अन्तर्गत बनाइने सबै शौचालयहरू निर्माण गर्दा शौचालय सम्म पुग्ने मार्ग, शौचालयको मुख्य प्रवेश द्वार, शौचस्थान, शौचालयभित्रको खुल्ला स्थान, धारा, वेसिन, ऐना, लगायतका सबै सुविधाहरू हीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन, वैशाखी प्रयोगकर्ता, बहिरा, बौद्धिक अपाङ्गता,

अटिजम, बहु अपाङ्गता लगायत सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अपाङ्गता भएका गर्भवति महिला, बालबालिका लगायत सबै नागरिकले प्रयोग गर्न मिल्नेगरी पहुँचयुक्त बनाउनुपर्नेछ ।

- (छ) ठूला होटेल, रेष्टरेन्ट, रिसोर्ट, ब्याडक्वोइट, पार्टी प्यालेस, लज निर्माण गर्दा होटलको परिसरमा प्रवेश गर्ने प्रवेश द्वार, पार्किङ स्थल, परिसरबाट होटेलमा प्रवेश गर्ने द्वार, लवि, सोधपुछ वा सेवा लिने काउन्टर, शौचालय, बैठक कक्ष, डाइनिङ हल, सभा, भेला, मनोरन्जन गर्ने हल, हलभित्र राखिएको स्टेज, शयन कक्ष, स्वीमिङ पुल लगायतका सबै संरचना, सेवा र सुविधाहरू हीलचियर प्रयोगकर्ता, बैशाखी प्रयोगकर्ता, सुनाइ सम्बन्धी अपाङ्गता, दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता, होचापुड्का, बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम, श्रवणदृष्टिविहीन भएका लगायत सबै खाले अपाङ्गता भएका व्यक्तिले प्रयोग गर्न मिल्ने, पहुँचयुक्त, सहज हुनुपर्नेछ ।
- (ज) लिफ्ट व्यवस्था गरिएका होटेल तथा रेष्टरेन्टहरूमा लिफ्टसम्म जाने मार्ग हीलचियर वा बैशाखी प्रयोगकर्ता वा दृष्टिविहीन व्यक्तिका लागि अवरोधयुक्त हुनुहुँदैन र लिफ्टको ढोका र लिफ्ट अन्तर्गतका सुविधा सबैका लागि पहुँचयुक्त हुनुपर्नेछ ।
- (झ) साना होटेल तथा रेष्टरेन्टले न्युनतम पनि भुइँतलाको प्रवेश द्वार, विलिङ काउन्टर, पार्किङ, डाइनिङ हल र शौचालयलाई हीलचियर वा बैशाखी प्रयोगकर्ता, दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता, बहिरा लगायत सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त बनाउनुपर्नेछ ।
- (ञ) सबै तहका सरकार, कुनै नीजि व्यावसायिक संस्था, व्यक्ति विशेष वा समुह जसले निर्माण गरेको भएपनि यदि उक्त भवन सर्वसाधारणलाई सेवा प्रवाह गर्न सबैको लागि खुल्ला गरिएको हो भने उक्त भवन भित्रका प्यासेज र लवि अपाङ्गता भएका व्यक्तिको स्वतन्त्र र सहज आवागमनलाई समेत ध्यानमा राखेर अवरोधमुक्त हुनेगरी निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- (ट) सम्बन्धित संस्था वा व्यक्तिले सर्वसाधारणको उपयोगका लागि निर्माण गरिने आवासीय भवनको प्रवेश मार्ग, प्यासेज, ढोका, लवि, भर्याङ्ग, स्नानकक्ष, शौचालय, भान्सा, सुतेकोठादेखि लिएर यस भित्र उपलब्ध हुने अन्य सुविधाहरूलाई समेत सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।

- (ठ) सम्बन्धित संस्था वा व्यक्तिले विद्यालय, विश्वविद्यालय लगायत अन्य सबै निजी, गैर सरकारी तथा सरकारी शैक्षिक प्रयोजनको लागि सञ्चालित भवन, भवन परिसरमा प्रवेश गर्ने मार्ग, शौचालय, भवनका ढोका, भर्याङ्ग, कक्षाकोठा, कक्षाकोठामा मेच टेवलको राख्ने तरिका, पुस्तकालय, प्रशासनिक कार्यालय, सभा वा बैठक गर्ने हल, विभिन्न कार्यक्रम गर्ने मञ्च, क्यान्टिन, प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याव आदि हीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टि सम्बन्धी, सुनाइ सम्बन्धी, बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम, बहुअपाङ्गता भएका लगायत सबै खाले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
४. **सार्वजनिक भवन र सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्डः** कुनैपनि सार्वजनिक भवन र यस अन्तर्गतका भौतिक सूविधा सबैका लागि पहुँचयुक्त बनाउन देहायको मापदण्ड बमोजिम हुनु पर्नेछ ।
- (क) भवनभित्र प्रवेश गर्ने मार्ग
  - (ख) प्रवेश मार्गमा राख्नुपर्ने र्याम्प
  - (ग) भवनको मुख्य ढोका
  - (घ) मुल ढोकाको भित्र र बाहिर खुल्ला राख्नुपर्ने स्थान
  - (ङ) इयालहरू
  - (च) शौचालयको ढोका, भित्रको खुल्ला भाग, शौच गर्ने स्थान, धारा, वेसिन लगायत
  - (छ) पानीको धारा
  - (ज) आवतजावत गर्ने प्यासेजको खुल्ला भाग
  - (झ) भवनमा रहेका प्रत्येक कोठाको ढोका, भित्र पसेपछिको खुल्ला भाग
  - (ञ) भवनमा प्रयोग गरिने कुर्सी, टेवल लगायतका फर्निचरहरू
  - (ट) सेवाग्राहीहरूका लागि सेवा दिन बनाइएका काउन्टरको उचाइ र सहजता
  - (ठ) प्रतिक्षालय
  - (ड) जमिनको सतहको निर्माण
  - (ढ) सभाकक्ष र सभाकक्षमा बनाइएको स्टेज
  - (ण) क्यान्टिन, भान्सा, डाइनिङ हल,
  - (त) भर्याङ्ग
  - (थ) लिफ्ट वा एलिभेटर

(द) आकस्मिक अवस्थामा निस्कने बाटो र ढोका

५. सार्वजनिक स्थल पहुँचयुक्त बनाउने: सार्वजनिक स्थल पहुँचयुक्त बनाउन यस अन्तर्गतिका सेवा सेविधा देहाय बमोजिम हुनेछः

- (क) सबै तहका सरकार, नीजि क्षेत्र वा अन्य कुनैपनि निकाय वा संस्थाले सार्वजनिक पार्क, खुल्ला सभा स्थल, मठ मन्दिर, चर्च, गुम्बा, दाहसंस्कार गर्ने ठाउँ, सांस्कृतिक स्थल, पर्यटकीय स्थल, सार्वजनिक शौचालय, सामुदायिक भवन, विपद्को अवस्थामा मानिसलाई सुरक्षित राख्न बनाइका खुल्ला स्थान लगायतका सार्वजनिक संरचना र यस अन्तर्गतिका सेवा सुविधा निर्माण गर्दा न्यूनतम प्रवेश मार्ग, प्रवेश द्वार, पानीको धारा, सेवा लिने ठाउँ, सभाकक्ष, बैठक कक्ष, कोठा लगायत यस्ता संरचनाहरूमा सेवा लिन आउने मानिसले उपयोग गर्ने सबै खाले सेवा र सुविधा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, महिला, लगायत सबैका लागि प्रयोगमा पहुँचयुक्त र समावेशी हुनेगरी निर्माण गर्नुपर्नेछ ।
- (ख) संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार, नीजि क्षेत्र वा अन्य सम्बन्धित निकाय वा संस्थाले खेल मैदान र यससँग सम्बन्धीत सेवा सुविधा निर्माण, पुन निर्माण, मर्मत वा सुधार वा थप गर्दा वा गराउँदा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, बालबालिका लगायत सबैका लागि पहुँचयुक्त बनाउनुपर्नेछ र यसको लागि देहायको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
१. खेल मैदान अपाङ्गता भएका व्यक्तिले समेत गएर खेलन र खेल हेर्न सहज र पहुँचयुक्त हुनेगरी विकास, निर्माण, पुनर्निर्माण, मर्मत तथा सुधार गर्नुपर्नेछ ।
  २. खण्ड (१) को प्रयोजनको लागि खेलमैदान भित्रसम्म जान हीलचियर, वैशाखी, सेतोछडी लगायत अरू विभिन्न खाले सहायक सामग्रीको प्रयोग गरेर हिँडुल गर्नुपर्ने व्यक्तिका लागि हुने सबैखाले अवरोधहरू हटाउनुपर्नेछ र आवश्यकता भएको ठाउँमा र्याम्प, गाइडिङ ब्लक, संकेतपाटीहरू, ब्रेल, सांकेतिक भाषा सहितको अडियो भिजुअल सूचना, सतहमा नचिप्लने सामग्रीको प्रयोग, पर्याप्त प्रकाश र उपयुक्त रंगको व्यवस्था लगायतका सुविधा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ । यसबाहेक खेलमैदान भित्र वा यस अन्तर्गतिका अन्य संरचना वा सेवा सुविधा जस्तै सार्वजनिक शौचालय, क्यान्टिन, कभर्डहल, ड्रेसिङ रूम, आराम गर्ने स्थान, आदिमा सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिले सहजै पहुँच प्राप्त गर्न र प्रयोग गर्न मिल्ने गरि व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

३. खेल मैदानमा दर्शकहरु बस्न बनाइएको दर्शक दीर्घाको निश्चित भाग तोकी हीलचियर प्रयोगकर्ता, बैशाखी प्रयोगकर्ता वा अन्य विभिन्न कारणले शारीरिक कठिनाइ भई खुडिकला चढन अवरोध हुने अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि सो स्थानसम्म पुग्न र्याम्प लगायत अन्य सुविधा उपलब्ध गराउनुपर्नेछ । दर्शक दीर्घालाई विभिन्न वर्गमा वर्गीकरण गरिएको भए हरेक वर्गका सीटलाई अपाङ्गता भएका व्यक्तिले समेत उपयोग गर्ने मिल्ने गरी पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ । शौचालय र मुल प्रवेश द्वारबाट नजिक हुनेगरी हरेक तहमा पुग्ने न्युनतम एउटा पहुँचयुक्त मार्ग र हरेक तहमा निश्चित प्रतिशत सिट संख्या आरक्षित गर्नुपर्नेछ ।
४. **सार्वजनिक स्थल र सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्ड:** सार्वजनिक स्थल र यस अन्तर्गतका सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्डको व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ ।
- (क) सार्वजनिक स्थलको पार्किङ
  - (ख) सार्वजनिक स्थलमा प्रवेश गर्ने मार्ग
  - (ग) सार्वजनिक स्थलको नक्सा
  - (घ) सार्वजनिक स्थलभित्र घुमफिर गर्ने बाटो
  - (ड) भर्याडहरू
  - (च) र्याम्प
  - (छ) सेवा लिने काउन्टर (जस्तै पैसा वुझाउने, टिकट काट्ने, जुत्ता चप्पल वा सामान राख्ने)
  - (ज) आराम गर्न बनाइएका ठाउँहरू
  - (झ) शौचालय, पानीको धारा
  - (ञ) बगैँचा
५. **सार्वजनिक सडक र यातायात पहुँचयुक्त बनाउने:** संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार अन्तर्गत विभिन्न निकायहरूले निर्माण गर्ने सार्वजनिक सडक, सडक पेटी र यस अन्तर्गत पर्ने सेवा र नीजि वा अन्य कुनै पनि निकायले निर्माण गर्ने सार्वजनिक सडक र सडक पेटी निर्माण गर्दा वा गराउँदा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, बालबालिका सबैका लागि पहुँचयुक्त बनाउदा देहाय बमोजिम हुनुपर्दछ । सार्वजनिक सडक र यातायात पहुँचयुक्त बनाउदा **अनुसूचि २ बमोजिमको मापदण्ड** र नक्सा अनुसार बनाउनु पर्दछ ।

- (क) सवै सार्वजनिक सडक सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि हिँड्डुल तथा आवागमनका लागि पहुँचयुक्त र सहज हुनेगरी निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- (ख) नियम (क) को प्रयोजनको लागि नयाँ बन्ने सम्पूर्ण सडक हीलचियर प्रयोगकर्ता, बैशाखी प्रयोगकर्ता, कृतिम अंग प्रयोग गर्ने व्यक्ति, दृष्टिविहिन, बहिरा, सुस्त श्रवण, होचा पुड्का, वौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम, बहुअपाङ्गता लगायत सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनको लागि पूर्णतया पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ र पुराना सडकमा विद्यमान रहेका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनमा अवरोध पुर्याउने सवै किसिमका अप्ठ्यारा हटाइनु पर्नेछ ।
- (ग) नयाँ बन्ने मुख्य ठुला सडकका सडक पेटी र सडक पार गर्ने ठाउँमा हीलचियर प्रयोगकर्ता, अन्य शारीरिक अपाङ्गता भएका लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सहज बनाउनुपर्नेछ । दृष्टिविहिन व्यक्तिको स्वतन्त्र आवागमनको लागि गाइडिङ ब्लक विछ्याउनु पर्नेछ र गाइडिङ ब्लक नराखिएका पुराना सडकहरू मर्मत गरि गाइडिङ ब्लकहरू राख्नु पर्नेछ ।
- (घ) नयाँ बन्ने सार्वजनिक मुख्य सडकका सडक पेटीलाई सवै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ र पुराना सडक पेटीमा हाल रहेका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आवागमनलाई अवरोध गर्ने वा कठिनाई उत्पन्न गर्ने सबै प्रकारका अवरोध हटाउनु पर्नेछ ।
- (ङ) सडक पेटी हीलचियर प्रयोगकर्ता लगायत अपाङ्गता भएका व्यक्तिले आफ्नो सहायक सामग्री सहित निर्धारित रूपले हिँड्डुल गर्न सहज हुनेगरी पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ ।
- (च) सडक पारपनुपर्ने वा एउटा सडक पेटीबाट अर्को सडक पेटीसम्म बाटो काटेर जानु पर्ने ठाउँ लगायत अन्य विभिन्न स्थानमा हीलचियर, बैशाखी, सेतोछडी लगायत विभिन्न प्रकारका सहायक सामग्री प्रयोग गरी हिँड्डुल गर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि कुनै प्रकारको अवरोध विना जान आउने सक्ने व्यवस्था गरिएको हुनु पर्दछ ।
- (छ) सडकमा सवारी व्यवस्थापनको लागि राखिने नयाँ ट्राफिक बत्ति जडान गर्दा दृष्टिविहिनको लागि सडक पार गर्न सहज हुनेगरी आवाज सहितको संकेत बत्तिको व्यवस्था गर्ने र पुराना सडक बत्तिलाई सुधार गरि आवाज जडान गर्नु पर्नेछ ।

- (ज) सडक पार गर्न बनाइएका आकाशे पुलबाट कतिपय शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सडक पार गर्न असम्भव हुने भएकोले हीलचियर, वैशाखी, क्यालिपर आदि सहायक सामग्री प्रयोगकर्ता, सिंडि उक्लन समस्या हुने व्यक्ति, अपाङ्गता भएका गर्भवति महिला आदिका लागि उपयुक्त वैकल्पिक व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (झ) सडक पेटीमा जथाभावी गरिने सवारी पार्किङ, सडकपेटीमा गरिने व्यापार, जथाभावी रहेका विजुलीका पोल र खाल्डाखुल्डीले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको स्वतन्त्र आवागमन, हिँडुलमा कठिनाइ हुने, दुर्घटना भइ चोटपटक लाग्ने हुनाले यस्ता अवरोध हटाउनु पर्नेछ ।
- (ञ) सडकबाट वा सडकपेटीको प्रयोग गर्दै सेवाग्राही वा सर्वसाधारणले प्रवेश गर्नुपर्ने कुनै पनि सार्वजनिक प्रयोजनका लागि खुल्ला गरिएका कार्यालय, सेवा केन्द्र, बजार, किनमेल केन्द्र, मनोरञ्जन स्थल, स्वास्थ्य संस्था, धार्मिक स्थल, बैंक आदि वा कुनैपनि भौतिक संरचनामा प्रवेश गर्ने मार्ग, भवनभित्र सेवाग्राहीले उपयोग गर्ने वस्तु तथा सेवा, न्युनतम पनि हीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता, सुनाइ सम्बन्धी अपाङ्गता, विहिन, वैशाखी प्रयोगकर्ता, बौद्धिक अपाङ्गता, अटिजम लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको प्रवेश तथा प्रयोगका लागि अवरोध नहुने गरी निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
८. **सार्वजनिक सवारी साधन र पार्किङ स्थल पहुँचयुक्त बनाउने:** स्थानीय सरकार वा अन्य कुनैपनि निकायले बस पार्क वा सार्वजनिक सवारी साधनहरू पार्किङ गर्ने स्थानहरू निर्माण गर्दा वा गराउँदा यस्ता स्थलहरूका हिँडुल गर्ने सतह, सेवा लिन आउने सर्वसाधारणका लागि राखिएका टिकट काउन्टर, सवारी प्रतिक्षा गर्ने ठाउँ, परिसर भित्रका शैचालय, वसमा यात्रु चढ्न प्रयोग हुने प्लेटफर्म हीलचियर प्रयोगकर्ता, वैशाखी वा क्यालिपर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टिविहिन, बहिरा लगायत सबै अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ । सार्वजनिक सवारी साधन र पार्किङ स्थल पहुँचयुक्त बनाउदा **अनुसूचि ३ बमोजिमको मापदण्ड र नक्सा अनुसार बनाउनु पर्दछ ।**
९. **यात्रुहरू ओराल्ने र चढाउने स्थान पहुँचयुक्त बनाउने:** संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकारले सडक निर्माण गर्दा सडकमा सार्वजनिक सवारी साधनले यात्रु ओराल्ने र चढाउने निश्चित स्थान तोक्ने र यस्ता तोकिएका स्थानमा सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सुरक्षित, अपाङ्गमैत्री र पहुँचयुक्त बनाउनुपर्नेछ । यसको लागि देहायको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (क) सडकमा सार्वजनिक सवारीले यात्रुहरू ओराल्न र चढाउन सवारी रोक्ने स्थान (**Passenger Loading Zone**) हीलचियर प्रयोगकर्ता, होचापुड्का, दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता भएका, सुनाइ

सम्बन्धी अपाङ्गता भएका, वैशाखी लगायतका विभिन्न सहायक सामग्री प्रयोग गर्ने, लगायत सबै खाले अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त र प्रयोगमैत्री बनाउनु पर्नेछ ।

- (ख) खण्ड (क) को प्रयोजनको लागि सडकबाट उक्त स्थानको उचाइको उपयुक्तता, र्याम्पको व्यवस्था, हीलचियरको लागि आवश्यक स्थान, सवारी प्रतिक्षा गर्न बस्ने ठाउँ, सुरक्षा उपाय, आदिको निर्माणमा विशेष ध्यान दिइनेछ ।

१०. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय हवाइ सेवा सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि पहुँचयुक्त बनाउनु पर्नेछ । पहुँचयुक्त बनाउन देहाय व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

- (क) विमानस्थलमा प्रवेश गर्दा र विमानस्थलका सेवाहरू उपयोग गर्नको लागि हिँडडुल गर्न यदि कुनै यात्रुलाई हीलचियर सहित सहयोगी वा सहयोगीमात्रको जरूरी भएमा यात्रुको माग अनुसार सम्बन्धित एयरलाइन्सले हीलचियर र एकजना सहयोगी व्यक्ति उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

- (ख) बोर्डिङ गर्ने समयमा विमान भएको स्थानसम्म पुग्नको लागि उपलब्ध गराइने बस हीलचियर प्रयोगकर्ता, दृष्टिविहीन, वैशाखी प्रयोगकर्ता लगायत ज्येष्ठ नागरिक, बालबालका सबैका लागि पहुँचयुक्त हुनुपर्नेछ । यदि पहुँचयुक्त नभएको खण्डमा सम्बन्धित एयरलाइन्सले यात्रुप्रति कुनैपनि प्रकारको भेदभाव वा अपमान नहुनेगरी उपयुक्त बैकल्पिक व्यवस्था गर्नुपर्नेछ र यस्तो बैकल्पिक व्यवस्था गरेवापत कुनैपनि प्रकारको अतिरिक्त शुल्क लिइ पाइनेछैन ।

- (ग) बैशाखी वा हीलचियर प्रयोगकर्ता, दृष्टिविहीन वा भर्याड प्रयोग गर्न वाधा हुने अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि विमानमा चढ्न र विमानबाट ओर्लन बैकल्पिक र्याम्प, एलिभेटर, एम्बुलिफ्ट लगायत सहयोगीको व्यवस्था सम्बन्धित एयरलाइन्सले गर्नुपर्नेछ र यस्तो बैकल्पिक व्यवस्था गरेवापत कुनैपनि प्रकारको अतिरिक्त शुल्क लिइ पाइनेछैन ।

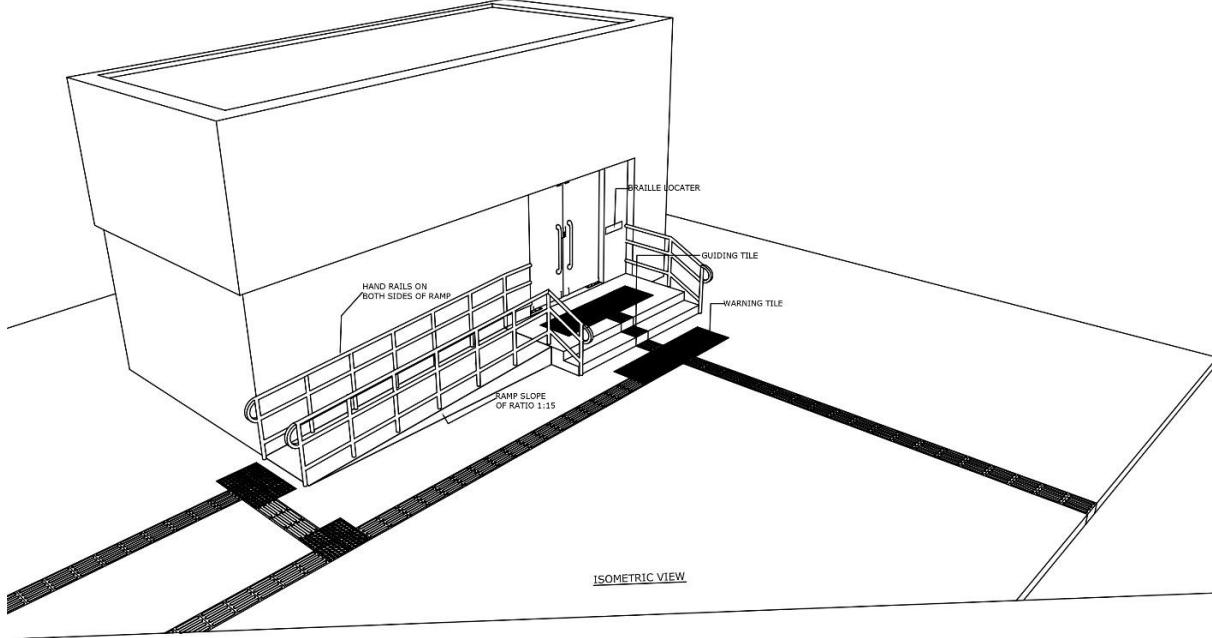
११. सार्वजनिक सडक, यातायात र सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्डः सार्वजनिक सडक, यातायात र यस अन्तर्गतका सेवा सुविधा सम्बन्धी मापदण्ड सम्बन्धी व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- (क) सडक (सतह, भिरालोपन, चौडाई)
(ख) सडक पेटी (सतह, चौडाइ, उचाई, भिरालोपन)
(ग) सडक पेटी र सडक जोड्ने कर्व र्याम्प

- (घ) सडक फर्निचर (विजुलीका पोल, टेलिफोन क्याबिनेट, आराम गर्न बनाइने बेच्हहरू, सूचना बोर्ड, रुख बिरुवा, यात्रु प्रतिक्षालय आदि)
- (ङ) जेब्रा क्रसिड
- (च) डिभाइडर
- (छ) आकाशे पुल
- (ज) सडकपेटीको रेलिङ
- (झ) यात्रु प्रतिक्षालय
- (ञ) यात्रु चढाउने र ओराल्ने ठाउँ

१२. अनुसूचीमा थपघट गर्न सक्ने: मन्त्रालयले अनुसूचीमा आवश्यकता अनुसार थपघट वा हेरफेर गर्नसक्नेछ ।
१३. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस निर्देशिकामा उल्लेख भएका विषयको सम्बन्धमा यसै मापदण्ड बमोजिम र अन्य विषयहरूमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
१४. खारेजी तथा बचाउः: अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि पहुँचयुक्त भौतिक संरचना तथा सञ्चार सेवा निर्देशिका, २०६९ लाई खारेज गरिएको छ । उक्त निर्देशिका बमोजिम भए गरेको काम कारबाही यसै निर्देशिका बमोजिम भएको मानिनेछ ।

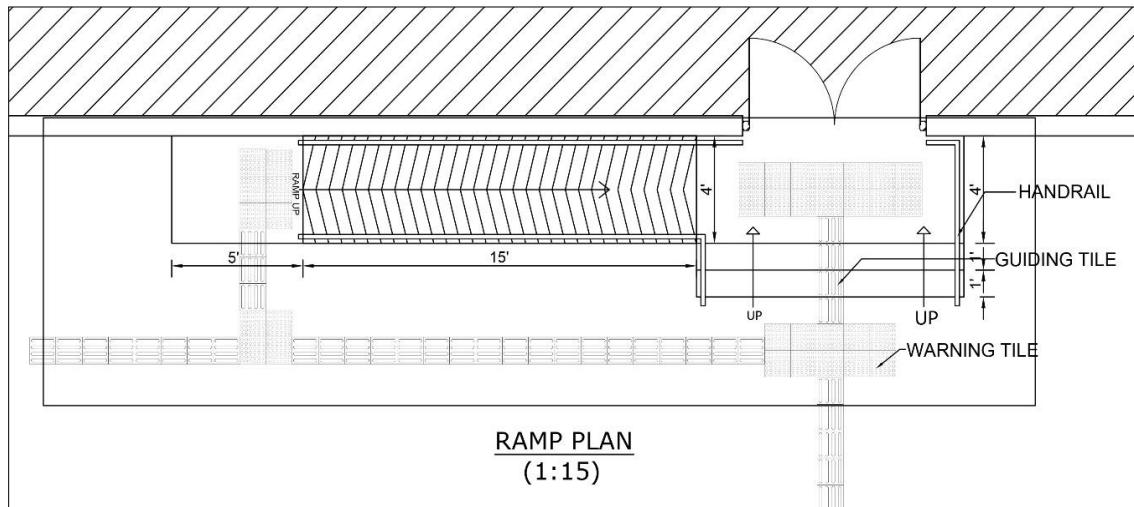
अनुसूची-१
दफा ३ सँग सम्बन्धित
सार्वजनिक भवन सम्बन्धी मापदण्ड र नक्साहरु

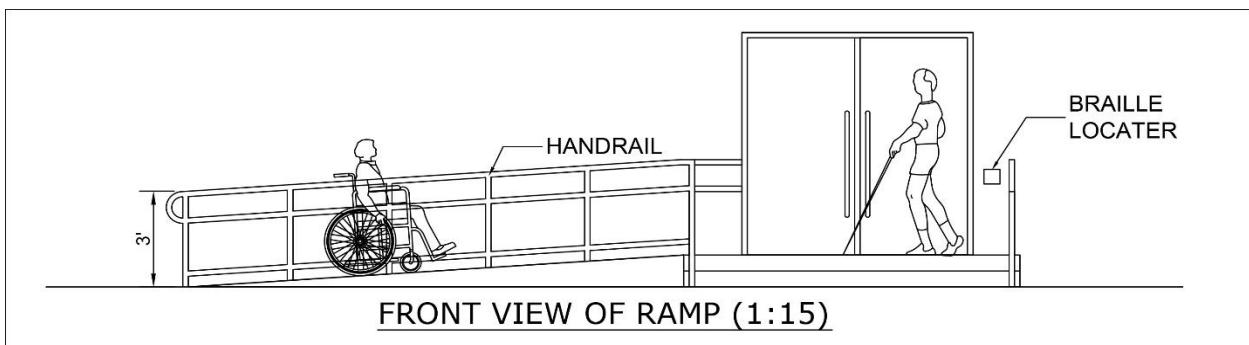
१. भवनमा बनाईने च्याम्पको मापदण्ड र नक्साहरु

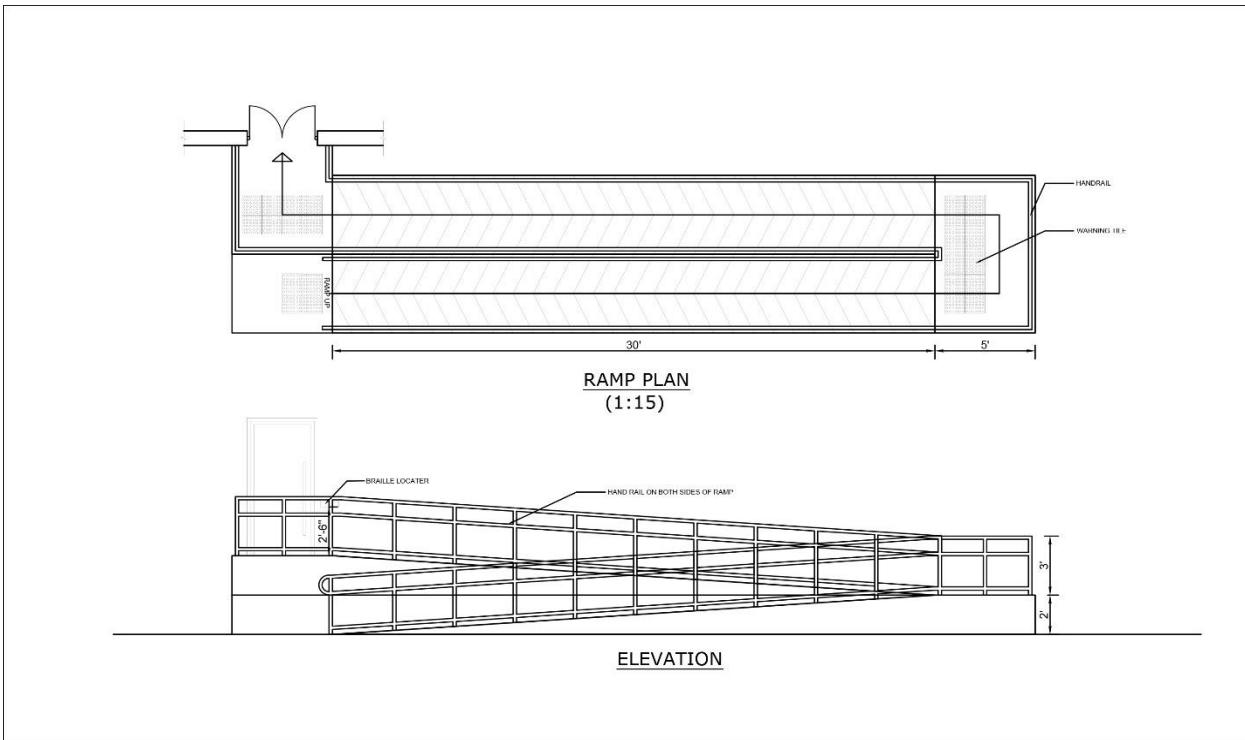
- (क) नयाँ बन्ने सार्वजनिक भवनका लागि सामान्यतया च्याम्पको भिरालोपनाको अनुपात १:१५ हुनु पर्दछ। पुरानो भवन संरचनाको मर्मत गर्दा १:१२ को अनुपातभन्दा कम नहुने गरि च्याम्प बनाउनु पर्दछ।
- (ख) च्याम्पमा ह्रवीलचीयर गुडाउने सतहको चौडाई घटीमा १ मिटर अर्थात ३ फिट ३ इन्च हुनुपर्छ। दुबैतर्फको रेलिङ्को भाग समेत समेट्दा ४ फिट चौडाईको च्याम्प बनाउनु पर्दछ।
- (ग) च्याम्प शुरु हुने ठाउँ र सकिने ठाउँमा समथर सतहको ल्यान्डिङ बनाउनु पर्दछ। ल्यान्डिङको लम्बाई घटीमा ५ फिट र चौडाई च्याम्पकै चौडाई हुनेगरि बनाउनु पर्दछ।
- (घ) च्याम्पको दुबैतिर रेलिङ राख्नु पर्दछ।
- (ङ) च्याम्पको भुइँ सतह चिप्लो हुनु हुँदैन। टायल राख्दा खस्रो टायल राख्नु पर्दछ।

(च) कुनैपनि च्याम्पको एउटा भागको लम्बाई ९ मिटर वा ३० फिटभन्दा बढी भएमा ३० फिट पश्चात एउटा ल्यान्डिङ बनाउनु पर्दछ । ल्यान्डिङको लम्बाई ५ फिट र चौडाई च्याम्पकै बराबर हुनेगरि बनाउनु पर्दछ ।

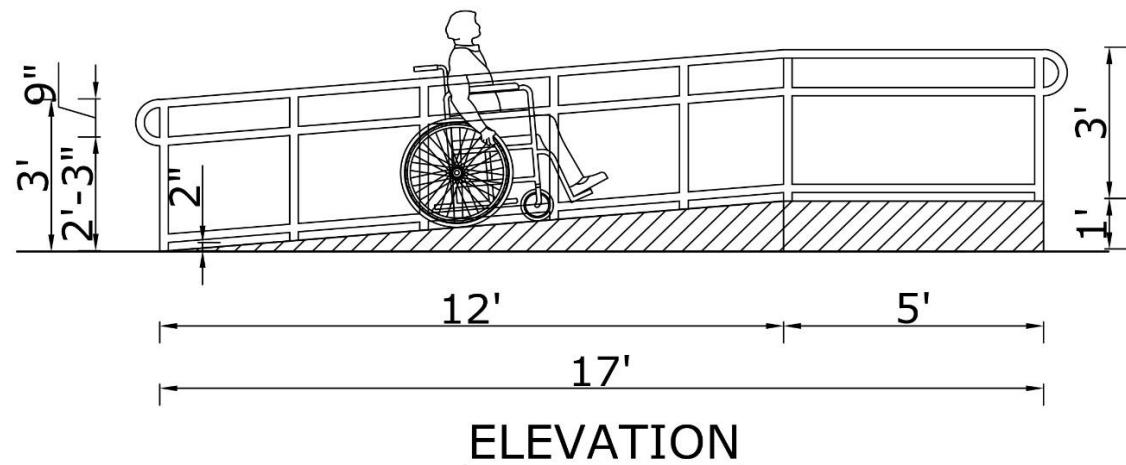
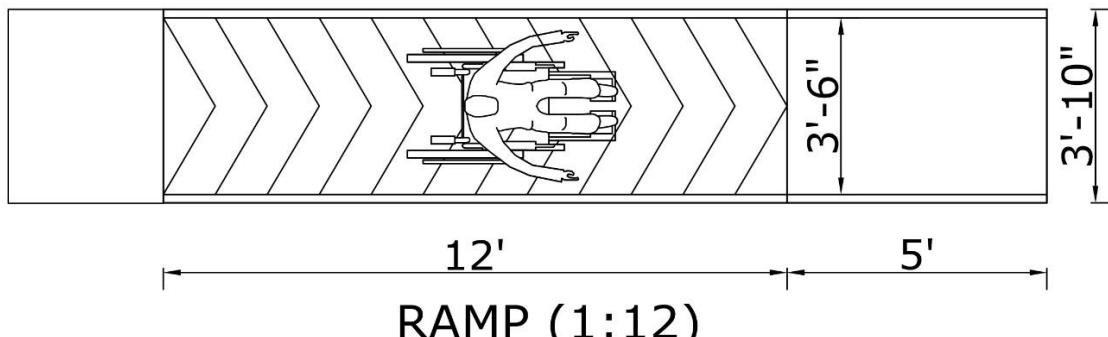

नयाँ संरचनामा च्याम्प बनाउँदा १:१५ को अनुपातमा बनाउनु पर्दछ ।

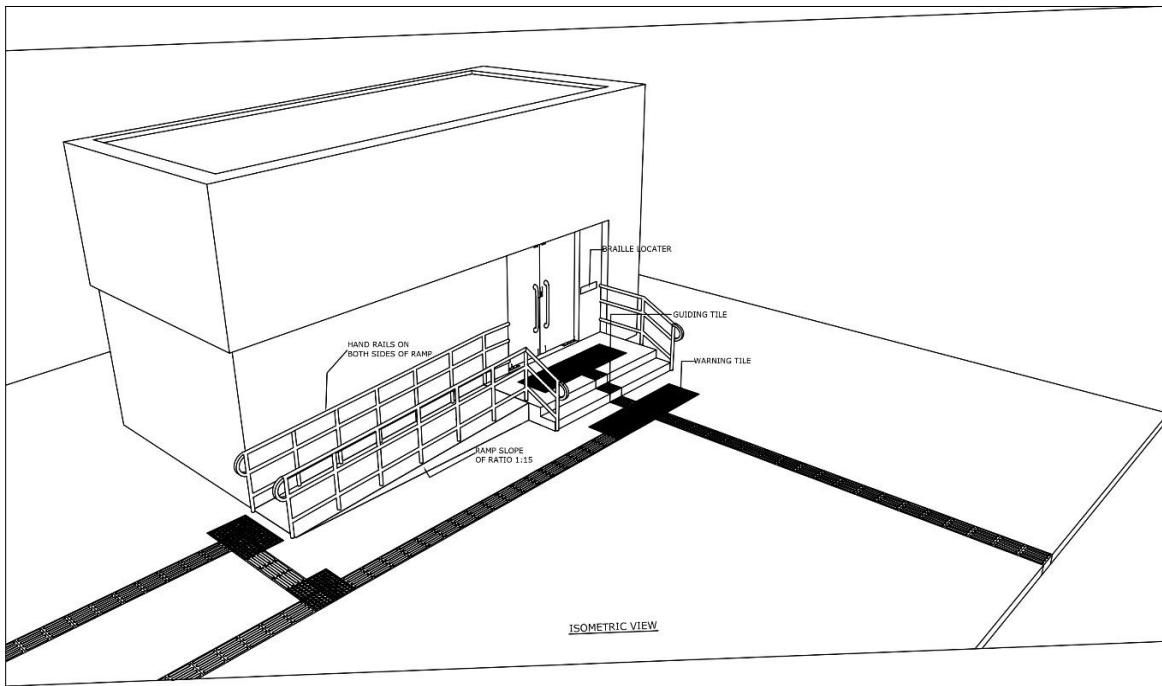

एउटा भागको लम्बाई ९ मिटर वा ३० फिटभन्दा बढी भएमा ३० फिट पश्चात एउटा ल्यान्डिङ बनाउनु पर्दछ।

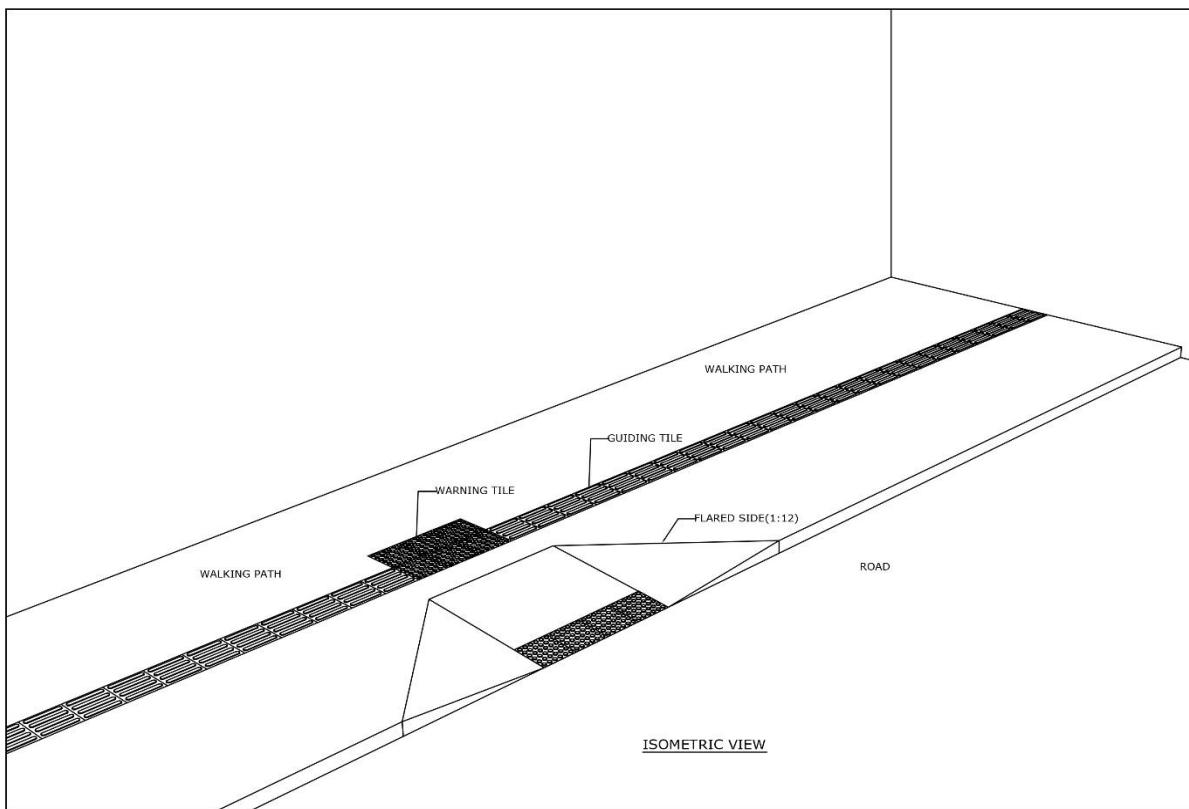
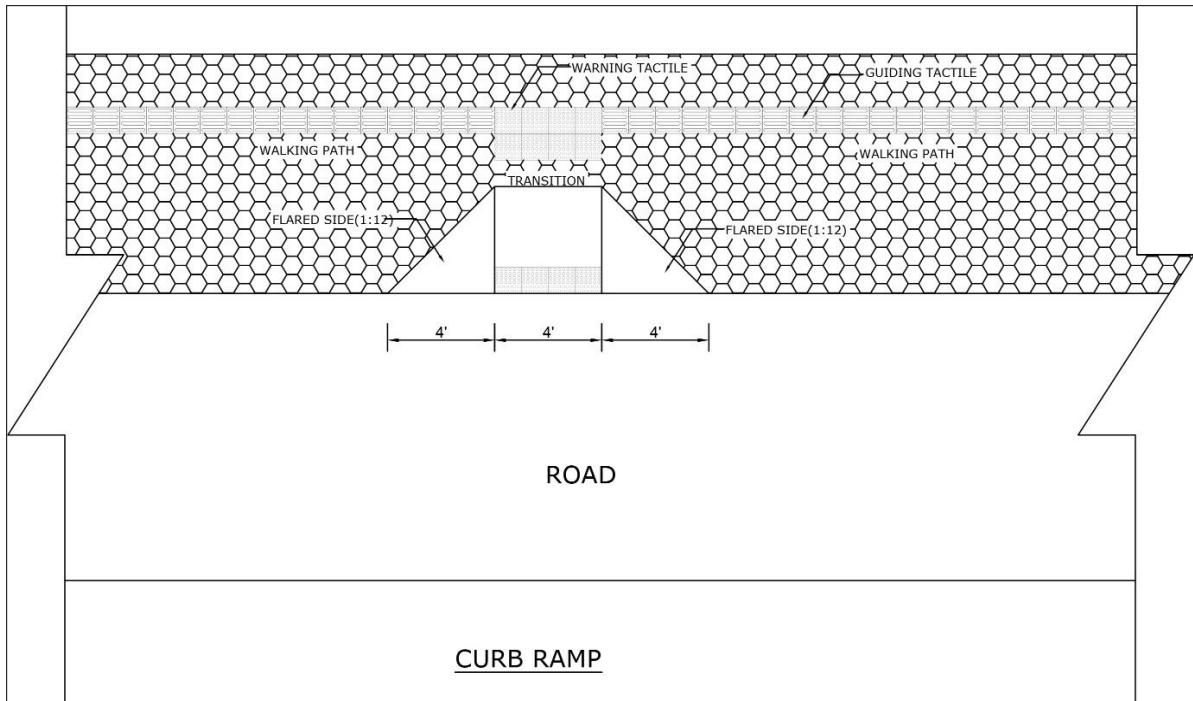

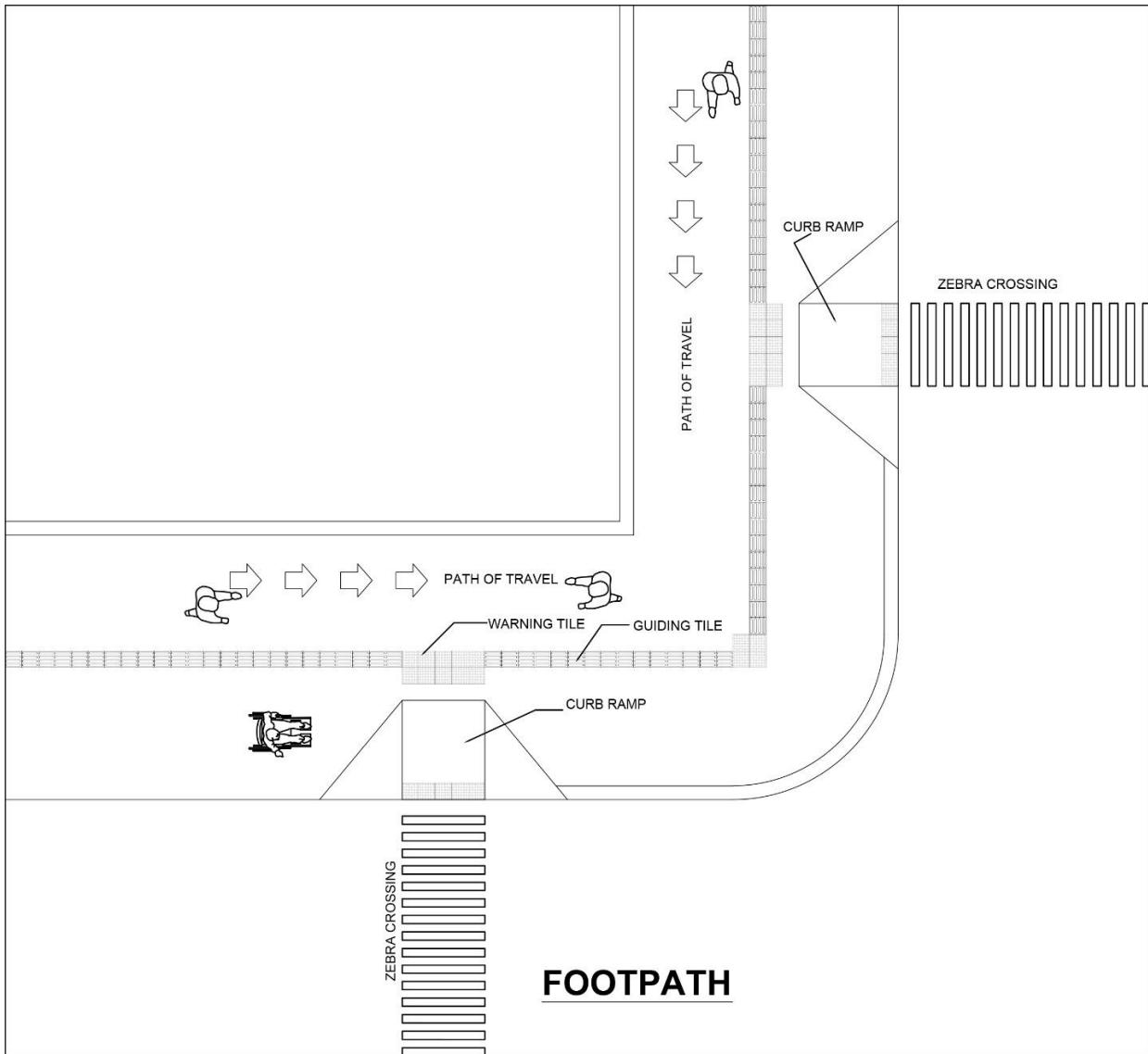
पुरानो संरचना मर्मत गर्दा १:१२ को अनुपातभन्दा कम नहुने गरि बनाउने ।

२. कर्ब च्याम्प मापदण्ड र नक्साहरु

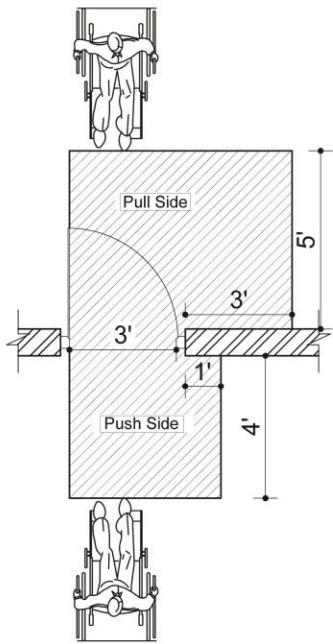
- (क) कर्ब च्याम्पमा हवीलचीयर गुडाउने सतहको चौडाई घटीमा १ मिटर अर्थात ३ फिट ३ इन्च हुनुपर्छ । दुबैतर्फको रेलिङ्को भाग समेत समेट्दा ४ फिट चौडाईको च्याम्प बनाउनु उपयुक्त हुन्छ ।
- (ख) कर्ब च्याम्पको भिरालोपनाको अनुपात १:१५ हुनु पर्दछ । पुरानो भवन संरचनाको मर्मत गर्दा १:१२ को अनुपातभन्दा कम नहुने गरि च्याम्प बनाउनु पर्दछ ।
- (ग) मुख्य सडक र फुटपाथलाई जोड्न कर्ब च्याम्प बनाउँदा कर्ब च्याम्प सडक पेटीको केही भागलाई नै काटेर बनाउने भए उक्त कर्ब च्याम्पको दुबै छेउको भिरालोपन (Fa;red surface) १:१२ को अनुपातमा हुनु पर्दछ ।
- (घ) भुइँ सतह नचिप्लने खालको हुनुपर्छ ।

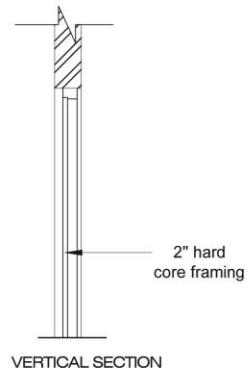
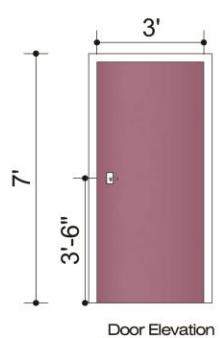

३. ढोकाको मापदण्ड र नक्साहरु

- (क) ढोकाको चौकोस बाहेकको भागको चौडाई घटीमा २ फिट ८ इन्च हुनु पर्दछ ।
- (ख) ढोका खोल्नका लागि ठेल्दा ५ पाउण्डभन्दा बढी बल प्रयोग गर्नुपर्ने ढोकालाई पहुँचयुक्त मानिन्दैन ।
- (ग) ढोकामा जडान गरिने चुकुल, ह्यान्डल, ताला लगाउने ठाउँ भुइँ सतहबाट ३ देखि ४ फिटको उचाईमा राख्नुपर्छ ।
- (घ) ढोका खोल्ने वा लगाउने क्रममा हवीलचियर अगाडी-पछाडी सानुपर्ने वा घुमाउनुपर्ने भएकोले प्रयाप्त ठाउँ (५ फिट) हुनुपर्छ ।

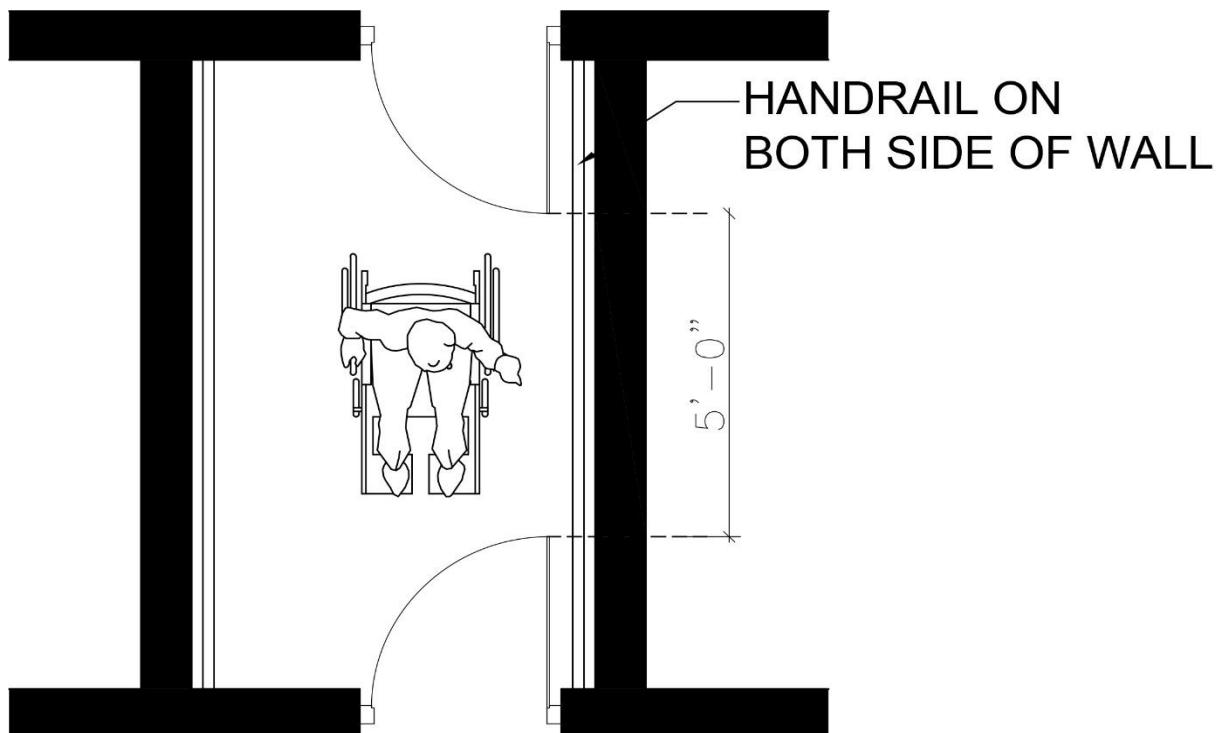

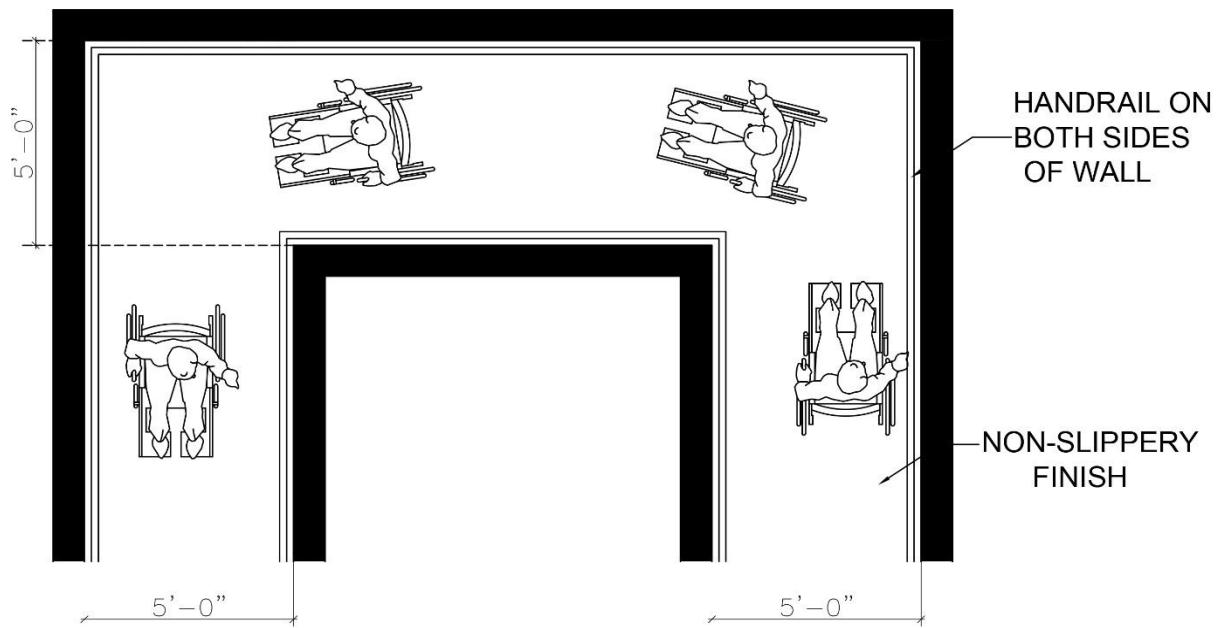
Door Plan

४. लबी, करिडोरको चौडाई र हवीलचियर घुमाउनका लागि आवश्यक ठाउँ

- (क) सामान्यतया एउटा हवीलचियर १८० फिटमा घुमाउनका लागि ६ फिट व्यासको खुल्ला ठाउँ चाहिन्छ ।
- (ख) सडक पेटी, सडक, सार्वजनिक भवनका प्यासेज, करिडोर, लवि आदिमा एउटा हवीलचियर गुड्न ४ फिट चौडाइको ठाउँ चाहिन्छ । त्यो बाहेक सो प्यासेजमा संगै पैदल यात्री हिड्न, अर्को हवीलचियर आएमा सजिलै पार गर्न थप ठाउँ चाहिन्छ । त्यसका लागि ६ फिट चौडाइको प्यासेज चाहिन्छ ।
- (ग) करिडोरमा भएका दुईवटा ढोकाको दुरी ५ फिट हुनुपर्छ ।
- (घ) करिडोरको उचाई कम्तीमा ७ फिट हुनुपर्छ ।
- (ङ) भुइँ सतह चिप्लो बनाईनु हुदैन ।
- (च) हवीलचियर मोड्न परेमा वा दिशा परिवर्तन गर्न परेमा मोड्ने ठाउँ खुला हुनुपर्छ । त्यहाँ केहीपनि सामान राखिनु हुदैन ।

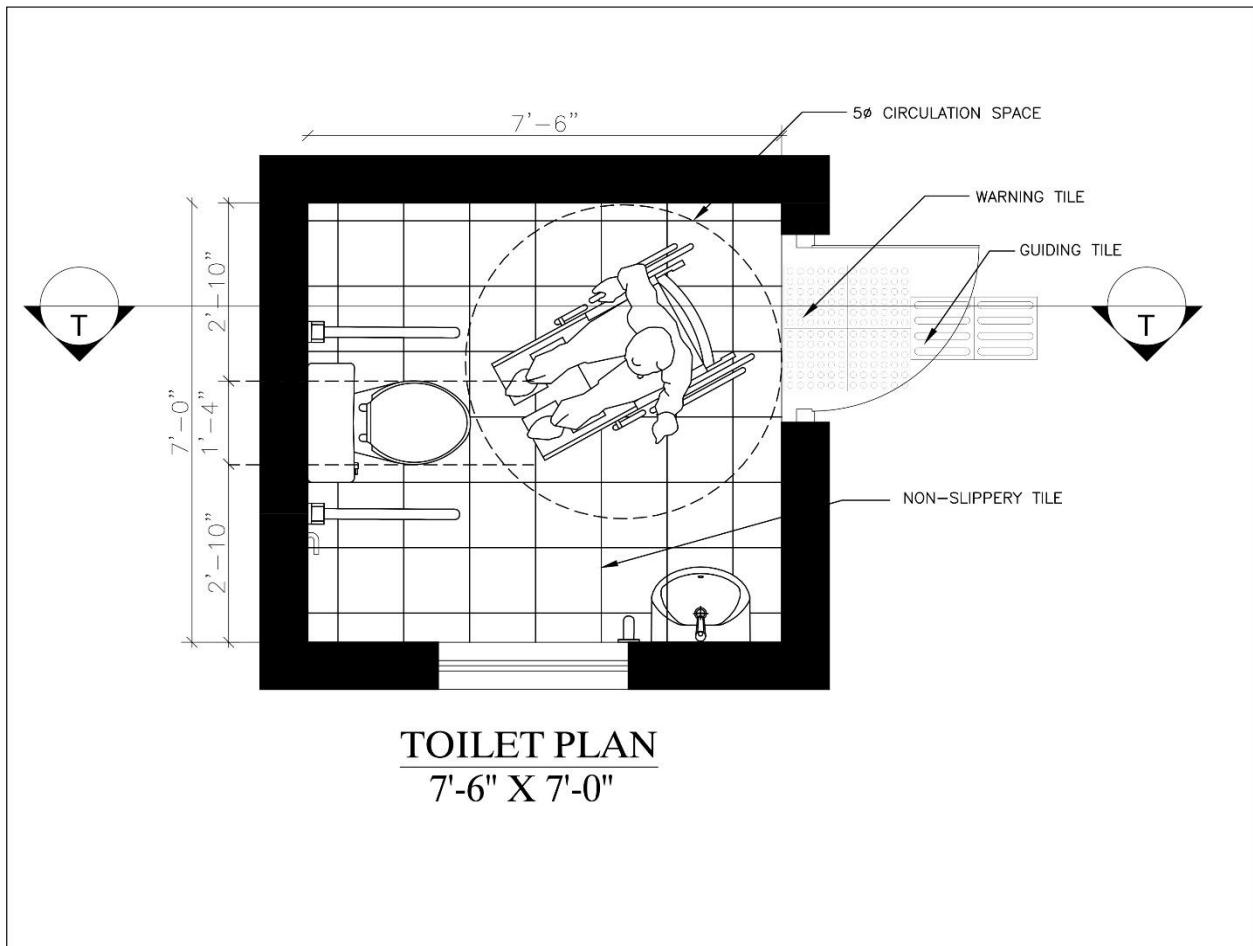

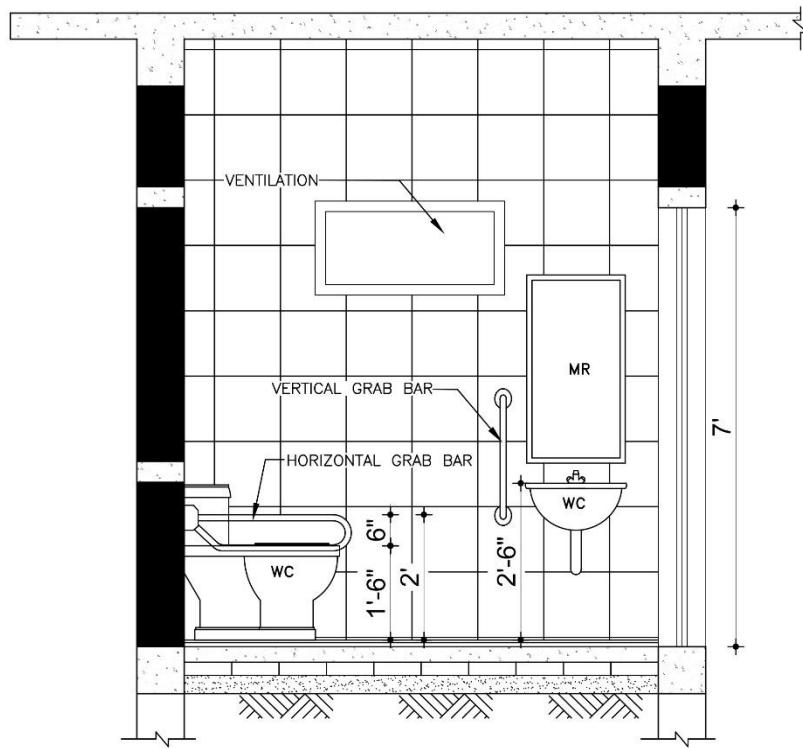

५. शौचालय ढोकाको मापदण्ड र नक्साहरू

- (क) शौचालयको ढोकाको खापा बाहिरतिर खुल्ने गरी बनाउँदा हृवीलचियर प्रयोगकर्ताले बाहिर आफू सुरक्षित रही ढोकाको खापा बाहिर तर्फ तान्त मिल्ने गरी पर्याप्त ठाउँ राख्नु पर्दछ । ढोका तान्दा हृवीलचियर थोरै पछाडीतिर गुडाउने र पूरै ढोका खुलिसकेपछि मात्र भित्र प्रवेश गराउनका लागी अतिरिक्त ठाउँको आवश्यकता पर्ने भएकोले यस्तो अतिरिक्त ठाउँ कम्तीमा ५ फिट लम्बाई र ३ फिट चौडाईको हुनु पर्दछ । ढोकामा फलाम अथवा स्टिलको सिक्री पनि राखियो भने ढोका तान्त सहज हुन्छ ।
- (ख) शौचालय बनाउँदा हृवीलचियर ५ फिटको व्यासमा घुम्न सक्ने गरी प्रर्याप्त खुल्ला ठाउँ हुनु पर्दछ । सकेसम्म ढोका बाहिर खोल्ने गरी बनाउनु पर्दछ । शौचालयको ढोकाको खापा भित्रतिर खुल्ने गरी बनाउँदा हृवीलचियर भित्र प्रवेश गराएर पुनः हृवीलचियर घुमाएर ढोका बन्द गर्न र उपयुक्त ठाउँमा हृवीलचियर उभ्याएर शौच स्थान (कमोड) मा सर्न मिल्ने गरी खुल्ला ठाउँ राख्नुपर्दछ ।
- (ग) परम्परागत शौचस्थान अर्थात प्यान अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई अनुपयुक्त र कष्टकर हुने हुँदा सार्वजनिक शौचालयमा सबैका लागी उपयुक्त हुने कमोड प्रयोग गर्नु पर्दछ । कमोड जडान गर्दा यसको उचाई जमिन सतहबाट बढीमा १ फिट ७ इन्च हुनु पर्दछ ।
- (घ) शौचालय भएको स्थान वा शौचालयलाई संकेत गर्ने सूचना लेखिएको ठाउँमा ब्रेल लिपि पनि प्रयोग गर्नुपर्दछ । महिला र पुरुष शौचालय छुट्याउने चित्रात्मक संकेतका साथै सो विवरण पनि ब्रेल लिपिमा लेखिनुपर्दछ । यस्तो सूचना दृष्टिविहिन व्यक्तिले उभिएर छाम्दा सहज हुने गरी जमिनको सतहबाट ३ फिट ६ इन्चको उचाईभित्र राख्नुपर्दछ । हृवीलचियरले टेकेको सतहबाट युरिनलको उचाई २ फिट ६ इन्चभन्दा बढी हुनु हुँदैन । बेशिन राख्दा भुइँ सतहबाट धाराको माथिल्लो सतहको अधिकतम उचाई ३ फिट ३ इन्चभन्दा बढी हुनु हुँदैन । बेशिनको तल्लो भागमा हृवीलचियर प्रयोगकर्तालाई अवरोध हुने खालका संरचनाहरू बनाउनु हुँदैन ।
- (ङ) शौचालयभित्र एउटा आकस्मिक घण्टी राखिनु पर्दछ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई केही समस्या आईपरेमा, लडेमा वा अन्य आपतकालीन अवस्थामा उनीहरूले बजाउन सक्ने गरी बढीमा २ फिट ६ इन्चको उचाईमा त्यस्तो घण्टी राखिनु पर्दछ । यस्तो अप्ट्यारो पटकपटक आउन सक्ने हुँदा ढोका फोरेर भित्र पस्ने भन्ने सोच राख्नुभन्दा गार्ड वा उद्धार गर्न सक्ने व्यक्तिले आवश्यकता अनुसार बाहिरबाटै खोलेर मद्दत गरी भ्रयाल बनाउनु पर्दछ ।
- (च) ३ फिटको उचाईमा कमोडको दायाँवायाँ स्टिलको समात्ने डण्डीहरू (ग्राब बार) तेसों पारेर राखिनु पर्दछ । त्यसबाहेक एउटा ठाडो डण्डी पनि राख्न सकेमा हृवीलचियर प्रयोगकर्तालाई अभ राख्नु पर्दछ । तेसों डण्डीहरूको लम्बाई ३ फिट तथा ठाडो रेलिङ्को लम्बाई १ फिट ६ इन्च हुनु पर्दछ भने डण्डी अर्थात ग्राब बारको व्यास १.५ इन्च हुनु पर्दछ ।

- (छ) शौचालयमा नचिप्लने सतह भएको खसो टायल प्रयोग गर्नु पर्दछ ।
- (ज) पुरुष शौचालयमा पुरुषहरुलाई पिसाव फेर्नका लागी बनाईएको युरिनलसम्म हवीलचियर लैजान कुनै किसिमको अवरोध हुनु हुँदैन ।
- (झ) प्रष्ट देखिने गरी ३ फिटको उचाईमा महिला र पुरुष शौचालय लेखिएको संकेत पाटी राखिनु पर्दछ । संकेत पाटी ब्रेल लिपिमा समेत बनाउनु पर्दछ । शौचालयको स्थानबाटे सहज रूपमा जानकारी दिन आवाज दिने उपकरण जडान गर्न सकेमा अभि सहज हुन्छ ।

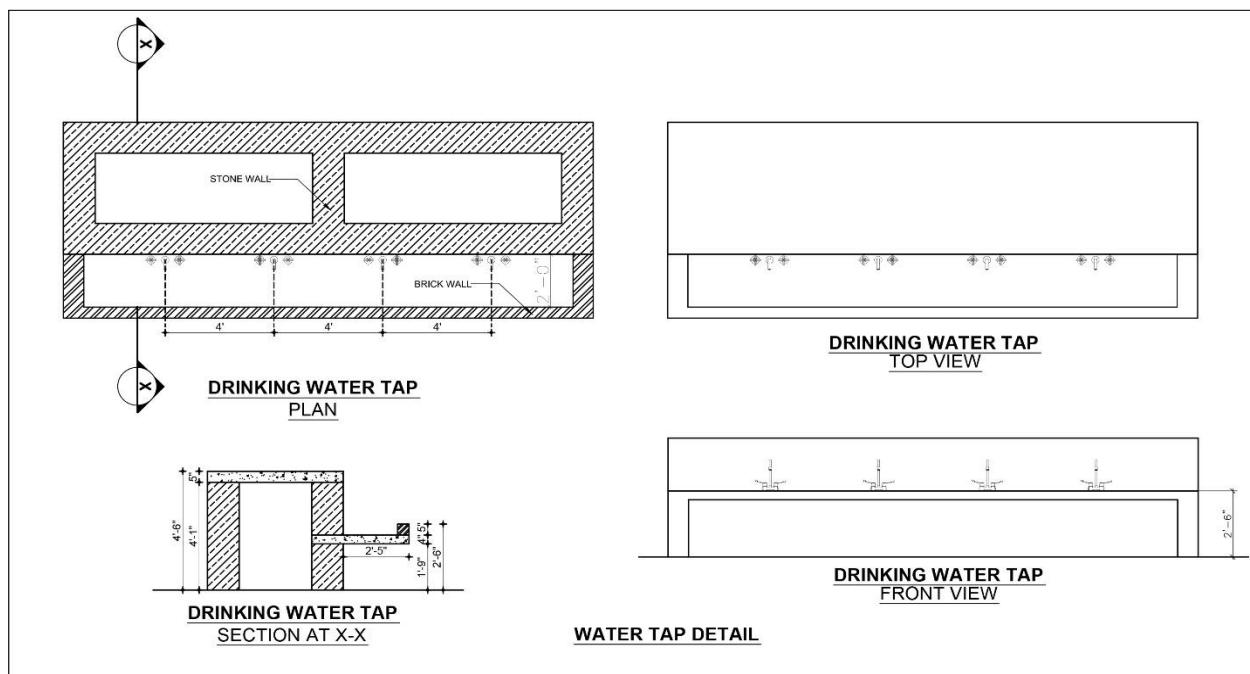

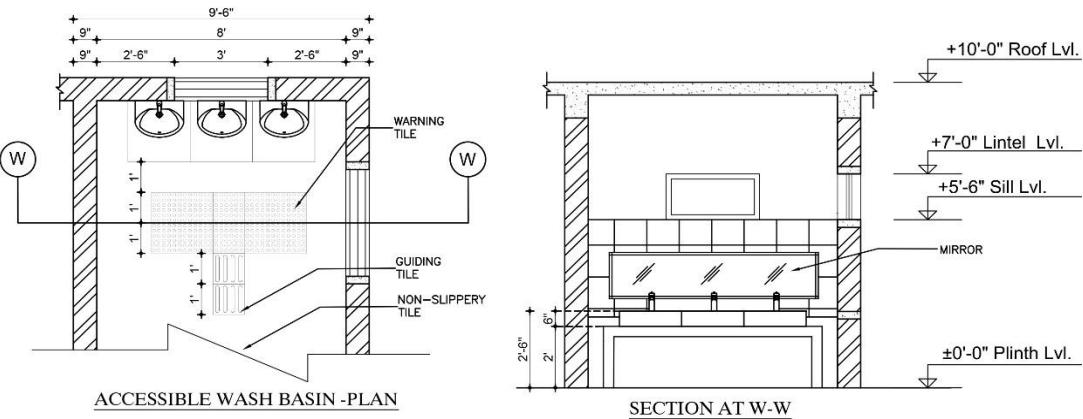
SECTION AT T-T

६. धारा र वेशिनको मापदण्ड र नक्साहरू

- (क) धारा र वेशिन पहुँचयुक्त बाटो (याम वा कुनै अवरोध नभएको समतल स्थल) जोडिएको हुनुपर्छ ।
- (ख) धाराको टुटीको उचाई ७५ सेन्टिमिटर (२ फिट ६ इञ्च) देखि ९० सेन्टिमिटर (३ फिट) ईञ्चभन्दा बढी हुनु हुँदैन ।
- (ग) ह्वीलचियर प्रयोगकर्ताको लागी वेशिन जडान गर्दा वेशिनको मध्यभाग र यसको छेउतिरको गारो वा पर्खालिको दूरी कम्तमा ४६ सेन्टिमिटर (१४ इञ्च) हुनुपर्छ ।
- (घ) धारामा साबुन, जग, राख्ने ठाउँ बनाउँदा २ फिट ६ इञ्चभन्दा अग्लो बनाउनु हुँदैन ।
- (ङ) लुगा कपडा, गम्ढा राख्ने ठाउँ ३ फिट ६ इञ्चभन्दा अग्लो बनाईनु हुँदैन ।
- (च) कोरा मसिनो सतहमा लेउ लागेर धारा धेरै चिप्लो हुने हुँदा लेउ नलाग्ने गरी, नचिप्लने गरी खस्ने सतह तयार पार्नुपर्छ । पानी सिधै भर्ने गरी बनाईएको धारामा पानी भर्न बनाईएको सतहमा बैशाखी वा ह्वीलचियर नचिप्लने गरी पानी भर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ ।

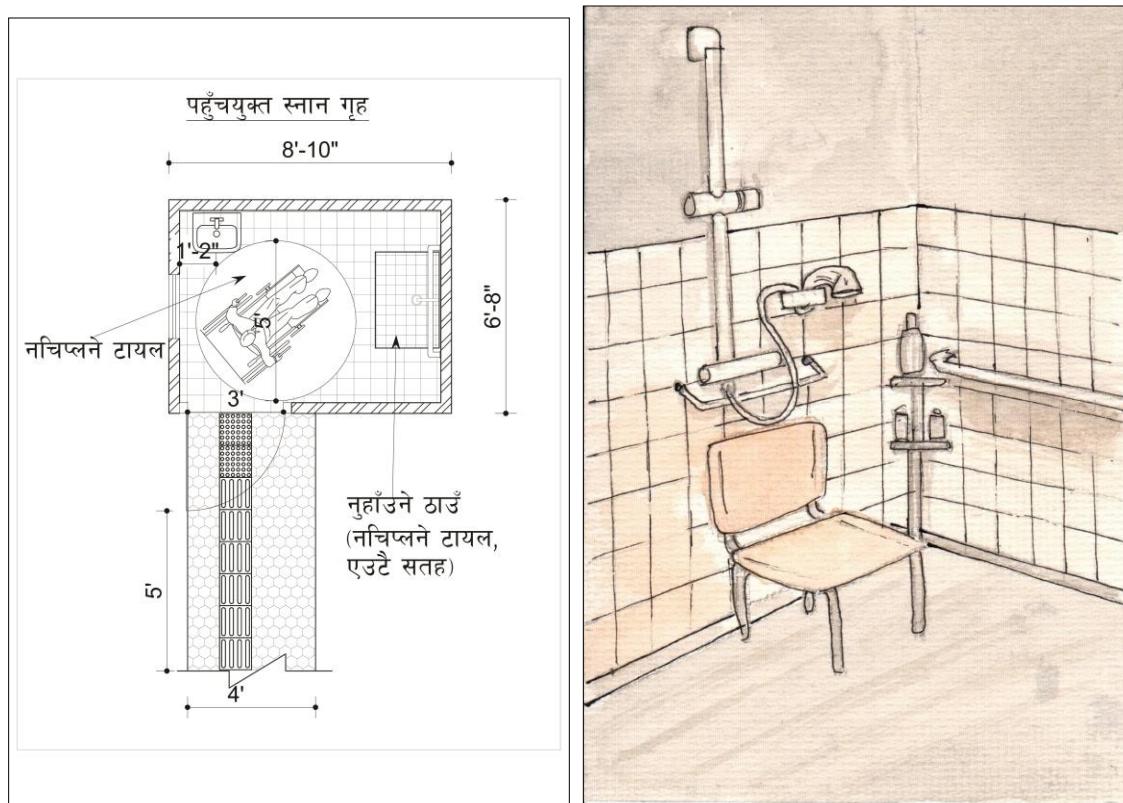

WASH BASIN DETAIL

७. स्नान घरको मापदण्ड र नक्साहरू

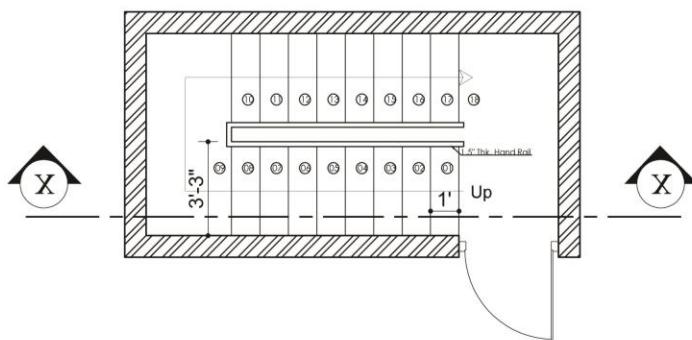
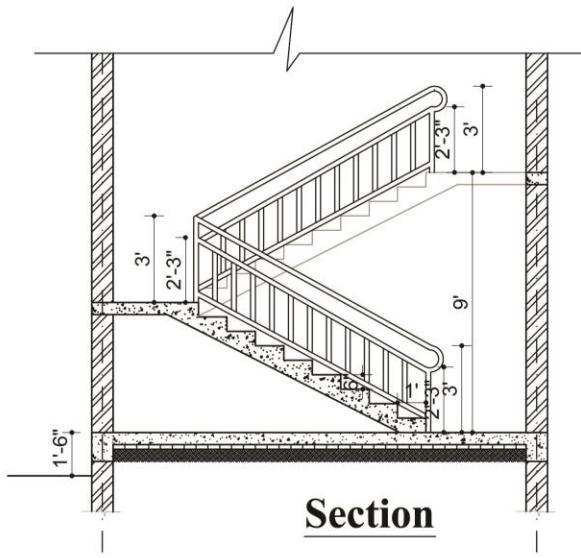
- (क) पहुँचयुक्त स्नान घरको आन्तरिक नाप कम्तीमा ७ फिट ९ ईंच र चौडाइ ६ फिट वा सोभन्दा बढी हुनु पर्दछ। स्नानघर पहुँचयुक्त च्याम्पसंग जोडिएको हुनु पर्छ। स्नान घरको भित्रपटि हवीलचियर घुमाउनाका लागी घटीमा ५ फिट व्यासको स्थान उपलब्ध हुनुपर्छ। साथै ढोकाको चौडाइ घटीमा २ फिट र ८ ईंच हुनु पर्दछ।
- (ख) स्नानघरमा उपलब्ध गराईने सावर खोल्न र बन्द गर्ने प्रयोग गरिने स्वीच (Shower Control) भुइँ सतहबाट ३ फिट ४ ईंचभन्दा बढी उचाईमा राखिनु हुँदैन। सावर खोल्न र बन्द गर्ने प्रयोग गर्दा भुइँमा पिर्का, मुडा वा मेचमा बसेर समेत प्रयोग गर्न सहज हुनेगरी राख्नुपर्छ। कुर्सी नचिप्लोयोस् भन्नाका लागी बलियोसंग भित्तामा बाध्नुपर्छ।

८. भन्याङ्को मापदण्ड र नक्साहरु

- (क) सम्भव भएसम्म भन्याङ्को खुड्किलाको खुट्टा राख्ने ठाउँ (Tread) को चौडाई १२ इञ्च (१ फिट) र खुड्किलाको उचाई(Riser) ६ इञ्च हुनेगरी बनाउनुपर्छ । तर, खुट्टा राख्ने ठाउँको चौडाई ११ इञ्चभन्दा कमी र खुड्किलाको उचाई ६.५ इञ्चभन्दा बढीचाहि हुनु हुँदैन ।
- (ख) भन्याङ्को दुबैतिर अनिवार्य रूपमा हाते रेलिङ राख्नुपर्छ । भन्याङ्को एक छेउ वा दुबै छेउमा गारो लगाईएको छ भने गारो र रेलिङको विचमा १ देखि १.५ इञ्च खाली भाग राखेर रेलिङ निर्माण गर्दा प्रयोगकर्तालाई सहज हुन्छ ।
- (ग) भन्याङ्को दुबैतर्फ राखिने हाते रेलिङ २ फिट ३ इञ्च उचाई र त्यसपछि ३ फिटको उचाईमा राख्नुपर्छ । यसले कम उचाईका व्यक्ति, बयस्क व्यक्तिदेखि बालबालिकासम्मको आवागमनलाई सहज बनाउँछ ।
- (घ) भन्याङ्को सतह मार्वल आदि राखेर चिप्लो बनाउनु हुँदैन । मार्वलमा पानी पोखिदा चिप्लने खतरा भन् बढी हुन्छ । चिप्लो सतहले दुर्घटना निम्त्याउने हुँदा खसो सतह बनाउनु पर्छ ।

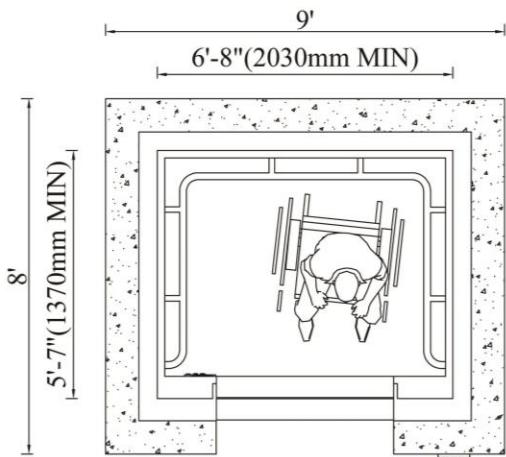
STAIRCASE DETAILING

९. लिफ्टको मापदण्ड र नक्साहरु

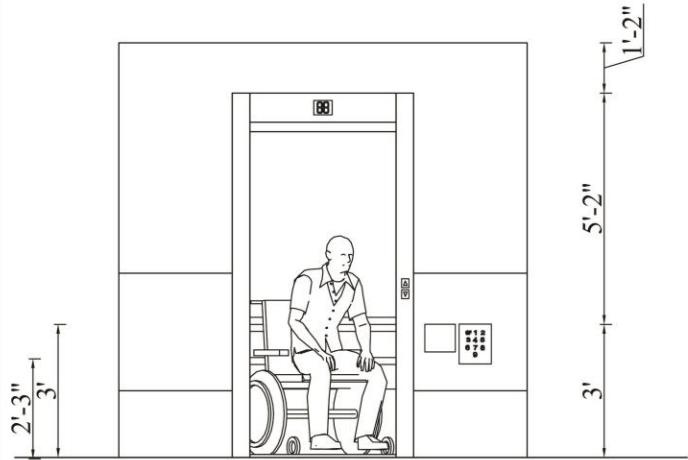
- (क) पार्किङ स्थल वा मुख्य प्रवेशद्वार वा भवन परिसरबाट लिफ्टसम्म हवीलचियर सहजे आवतजावत गर्नका लागी कुनै किसिमको अवरोध हुनु हुँदैन ।
- (ख) लिफ्टको ढोकाको चौडाई ३ फिट हुनु पर्दछ । लिफ्टभित्र एउटा हवीलचियरका लागी घटीमा ४ फिट चौडाई र ४ फिट ७ इञ्च लम्बाईको ठाउँ उपलब्ध हुनुपर्छ ।
- (ग) लिफ्ट चलाउने सबैखाले विधुतीय बटनहरु हवीलचियरले टेकेको सतहबाट ३ फिट ६ इञ्चभन्दा बढी उचाईमा राखिनु हुँदैन ।
- (घ) लिफ्ट सञ्चालन गर्नका लागी प्रयोग गरिने विधुतीय बटनहरुमा लेखिएका अक्षरहरु न्यून दृष्टि भएका व्यक्तिले समेत पढन सक्ने गरी ठूला अक्षरमा र पूर्ण दृष्टिविहिन व्यक्तिले समेत प्रयोग गर्न मिल्ने गरी ब्रेल लिपिमा पनि लिपिबद्ध गर्नु पर्दछ ।
- (ङ) लिफ्ट सञ्चालन भैसकेपछि त्यो माथी वा तल, कता जाँदैछ भनेर थाहा पाउन र कुन तल्लामा पुग्यो भनेर थाहा पाउन आँखाले प्रष्ट देखिने संकेतका साथै ध्वनी संकेतको समेत व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- (च) लिफ्टको भित्र भित्तामा भुइँ सतहबाट बढीमा ३ फिट उचाईमा रहने गरी तेस्रो समात्ने डण्डी राख्नु पर्दछ । खिया नलाग्ने, धारिलो सतह नभएको स्टीलको गोलाकार डण्डी राख्नु पर्दछ ।

LIFT

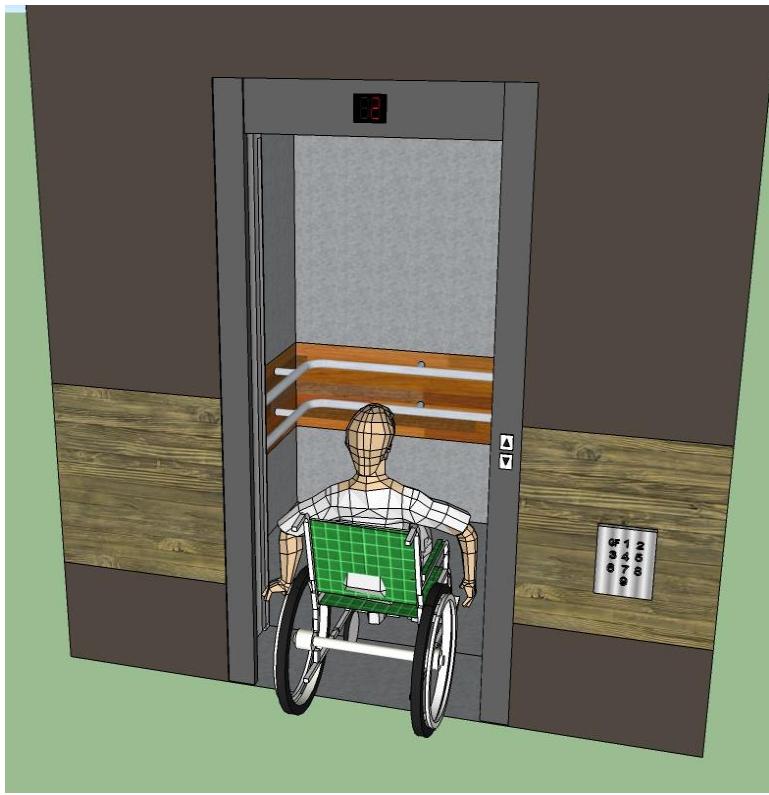

PLAN

LIFT

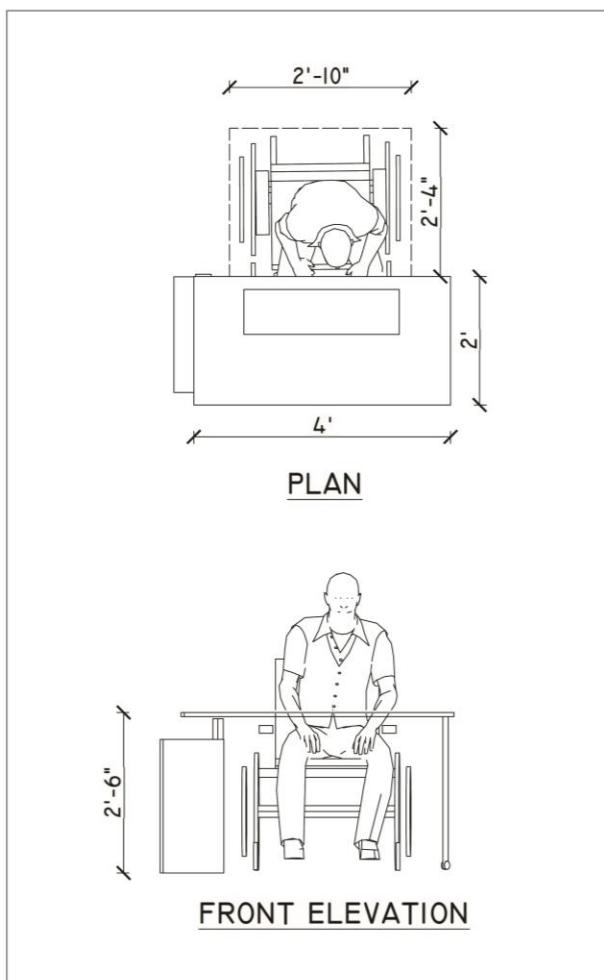

FRONT VIEW

१०. टेबुल, दराज तथा काउण्टरको मापदण्ड र नक्साहरु

- (क) हवीलचियर प्रयोगकर्तालाई कार्यालय तथा अध्ययन प्रयोजनका लागी बनाईने टेबुलको साईज घटीमा ३ फिट चौडाई र ४ फिट लम्बाईको हुनुपर्छ। साथै उचाई ८० सेन्टीमिटर (करिब २ फिट ७ इङ्च) भन्दा बढी हुनु हुँदैन। २ फिट ६ इङ्चको उचाईलाई उपयुक्त मानिन्छ।
- (ख) हवीलचियर प्रयोगकर्तालाई टेबुल वा डेस्कमा आफ्ना कामहरु सजिलोसंग गर्नका लागी हवीलचियरको अगाडी तर्फको भाग र प्रयोगकर्ताको घुँडा सजिलोसंग टेबुल वा डेस्कमुनि छिराउन कम्तीमा ४८ (करिब १ फिट ७ इङ्च) सेन्टीमिटर भित्र २ फिट ६ इङ्चभन्दा बढी अग्लो स्थान उपलब्ध हुने गरी बनाउनुपर्छ।
- (ग) सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रका विभिन्न कार्यालय, सिनेमा घर, पसल, रिसेप्सन आदि काउन्टरहरुको उचाई पनि हवीलचियरले टेकेको सतहबाट २ फिट ६ इङ्चभन्दा बढी अग्लो बनाउनु हुँदैन।
- (घ) दराज र फाईलिङ क्याविनेटहरु ४ फिटभन्दा अग्लो बनाउनु हुँदैन।

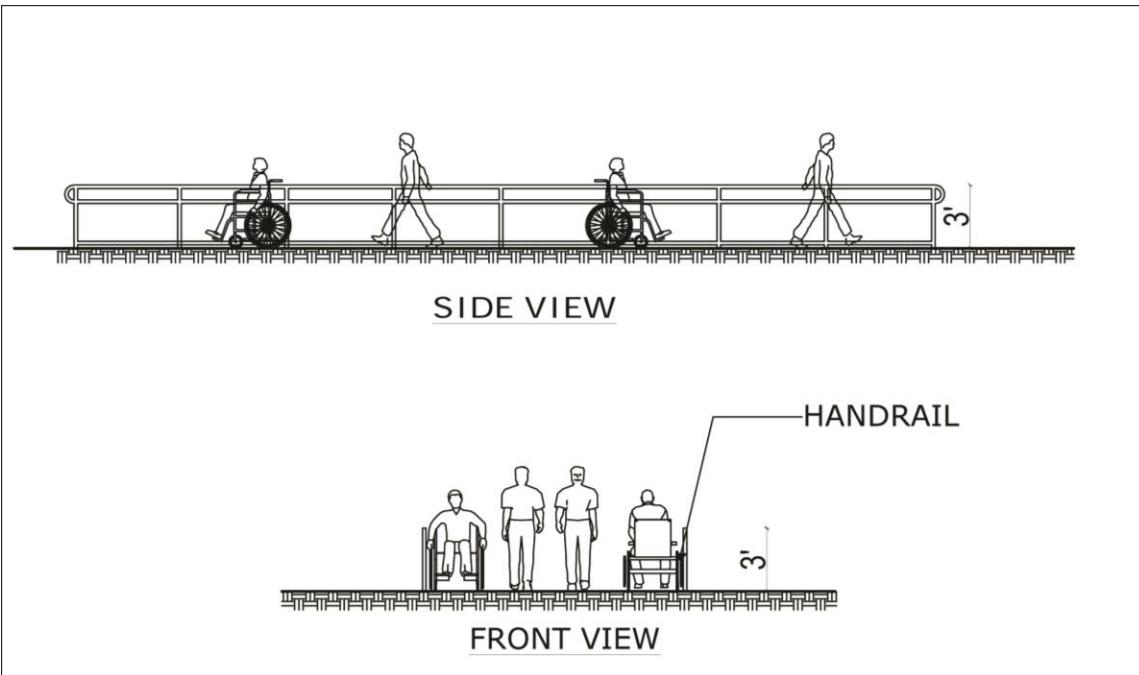
अनुसूची-२

दफा ७ सँग सम्बन्धित

सार्वजनिक सडक र यातायात सम्बन्धी मापदण्ड र नक्साहरु

१. फुटपाथको मापदण्ड र नक्साहरु

- (क) सडकपेटी सबैखाले खुडकिलाबाट मुक्त हुनुपर्छ ।
- (ख) सडक पेटीको विचमा विजुलीका पोलहरु, लत्रेका तारहरुले पनि आवागमनमा असुविधा पार्ने हुँदा त्यस्ता पोलहरु छन् भने, तार लत्रिएको छ भने तिनीहरुलाई हटाई सडकपेटीमा आवागमन सहज पारिनुपर्छ ।
- (ग) सडक पेटीमा सहज तरिकाले हवीलचियर गुडाउन एउटा हवीलचियरका लागी घटीमा ४ फिट (१२०० मिमि) चौडाईको सडक पेटी चाहिन्छ । दुई विपरित दिशाबाट आएका हवीलचियर सहजै पार गर्न तथा अन्य पैदलयात्रु पनि संगसंगै सहजै हिडनका लागी उपयुक्त हुने गरी फराक सडक पेटी बनाउनु पर्दछ । सडक पेटीमा रेलिङ पनि लगाउनु पर्दछ । रेलिङको उचाई वयस्क व्यक्तिका लागी ९० सेन्टीमिटर र बालकका लागी ७० सेन्टीमिटर चाहिन्छ ।
- (घ) सडक पेटी र सडक पार गर्ने ठाउँमा दृष्टिविहिन व्यक्तिको सहज र स्वतन्त्र आवागमनका लागी 'ट्याकटाइल टायल' विछ्याउनु पर्दछ । यसको सतह खस्ने र नचिप्लने खालको हुनुपर्दछ । यस्तो टायल धर्साधर्सा परेको र विचको भाग उठ्ने गरी बनाईएको हुन्छ ।

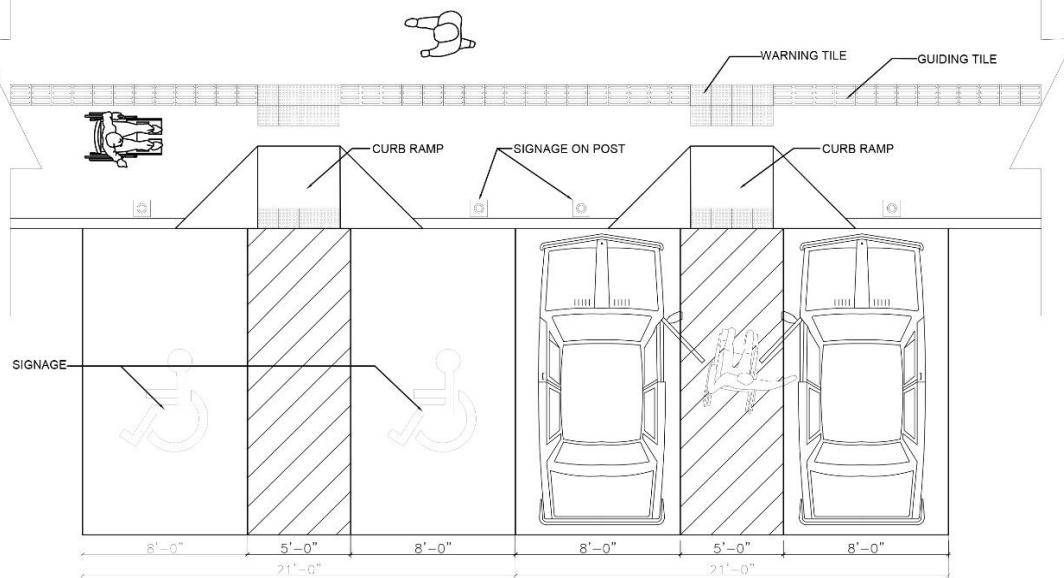
अनुसूची-३

दफा ८ सँग सम्बन्धित

सार्वजनिक सवारी साधन र पार्किङ स्थल सम्बन्धी मापदण्ड र नक्साहरु

१. सवारी पार्किङ स्थल

- (क) सवारी पार्किङ गर्न बनाइएका ठाउँहरुमा कम्तिमा हरेक १० वटा सवारी पार्किङ स्थल बराबर अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागी घटीमा एउटा पहुँचयुक्त सवारी पार्किङ स्थल अनिवार्य रूपमा निर्माण गरी अन्तराष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूपको पहुँचयुक्तता चिन्ह (Signage) राख्नु पर्दछ ।
- (ख) अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागी पार्किङको व्यवस्था गर्दा विशेष प्रकारको स्कुटरका लागी प्रति स्कुटर कम्तीमा ४ फिट चौडाई र ५ फिट लम्बाई भएको स्थान छुट्याउनु पर्दछ । साथै पार्किङ गरिएको एउटा स्कुटर र अर्को स्कुटरको बीचमा कम्तीमा ३ फिटको खुल्ला ठाउँ हुनु पर्दछ ।
- (ग) कार, भ्यान, जीप आदि सवारी साधनको हकमा पहुँचयुक्त पार्किङ स्थलका लागी कम्तीमा ८ फिट चौडाई र १५ फिट ७ इञ्च लम्बाई वा सो भन्दा बढी स्थान छुट्याउनु पर्दछ । पार्किङ गरिएको एउटा सवारी साधन र अर्को सवारी साधनको बीचमा कम्तिमा ५ फिट चौडा खुल्ला स्थान हुनु पर्दछ । पार्किङ स्थलमा सवारी पार्किङ गरी अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई पुनः हवालचियरमा बसेर वा अन्य सहायक सामाग्री प्रयोग गरी आफ्नो काममा जानका लागी बाटोमा कुनै किसिमको अवरोध हुनु हुँदैन र यसका लागी च्याम्प आवश्यक पर्ने ठाउँमा च्याम्प निर्माण गर्नुपर्दछ ।

PARKING SPACE

Bike Parking Lot

२. बसस्टपको मापदण्ड र नक्साहरु

- (क) बस स्टपमा हवीलचियर सजिलै जानसक्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्छ । बस स्टपमा सवारी प्रतिक्षा गर्ने ठाउँ बनाउँदा हवीलचियर प्रयोगकर्तालाई सहज हुने गरी हवीलचियर लागी आवश्यक स्थान छुट्याउनुपर्छ ।
- (ख) दृष्टिविहिन व्यक्तिका लागी ब्रेल लिपि र अडियो सन्देशमार्फत सो ठाउँ बसस्टप हो भनेर थाहा पाउने स्पष्ट संकेत राखिनुपर्छ । संकेतपाटी ४ फिटभन्दा बढी उचाईमा राख्नु हुँदैन । बस स्टप भवनबाट १ फिट टाढा हुने गरी बस स्टपको दुबैतिर वा एकापटि गाईडिङ ब्लक बिछ्याउनुपर्छ, जसले गर्दा दृष्टिविहिन व्यक्तिले सजिलै बसस्टप पहिल्याउन सक्नु । साथै होचापुङ्का व्यक्तिलाई सहज हुने गरी बस्ने ठाउँको व्यवस्था मिलाउनुपर्छ । उनीहरुका लागी बस्ने ठाउँको उचाई १ फिटभन्दा बढी हुनु हुँदैन ।
- (ग) बैशाखी प्रयोगकर्ताका लागी दायाँवायाँ बैशाखीले टेक्ने भागमा कुनै अवरोधक बस्तुहरु राखिनु हुँदैन । बैशाखी प्रयोगकर्ताका लागी ३ फिटको खुल्ला स्थान चाहिन्छ । फुटपाथ वा जेब्राक्रस हुँदै बसस्टपसम्म पुग्ने ठाउँ पूर्ण रूपमा अवरोधविहिन हुनुपर्छ ।

